

GUANYAR ELS CARRERS

Reflexions d'un diàleg entre l'activisme i l'acadèmia
sobre les noves onades de protesta juvenil

Eduard Ballesté Isern
Ariadna Santos Andreu
Roger Soler-i-Martí



Generalitat de Catalunya
**Departament de Treball,
Afers Socials i Famílies**

GUANYAR ELS CARRERS

Reflexions d'un diàleg entre l'activisme i l'acadèmia
sobre les noves onades de protesta juvenil

Eduard Ballesté Isern, Ariadna Santos Andreu
i Roger Soler-i-Martí



Generalitat de Catalunya
**Departament de Treball,
Afers Socials i Famílies**

JOVENTUT

ÍNDEX

PRESENTACIÓ	7
INTRODUCCIÓ	9
1. FORMES DE PROTESTA	15
1.1. Joventut(s), política i activismes	17
1.2. Entre l'espontaneïtat i l'organització	20
1.3. Formes de resistència, enfrontaments i acció directa	25
2. ACTIVISMES, XARXES SOCIALS I COMUNICACIÓ	31
2.1. Moviments socials en xarxa	32
2.2. Les xarxes socials	34
2.3. El paper dels mitjans de comunicació	39
3. PROTESTA JUVENIL I INSTITUCIONS PÚBLIQUES	43
3.1. Descontentament, desafecció institucional i protesta	43
3.2. L'impacte dels moviments socials en les polítiques i les institucions	49
4. CONCLUSIONS	57
BIBLIOGRAFIA	63
ANNEX. PERSONES QUE HAN RESPONST EL QÜESTIONARI POSTSEMINARI	71

Aquesta publicació es pot consultar a www.gencat.cat/joventut/observatori

© Generalitat de Catalunya
Departament de Treball, Afers Socials i Famílies
Direcció General de Joventut



Avis legal:

Aquesta obra està subjecta a una llicència Reconeixement-No Comercial-Sense Obres Derivades 3.0 de Creative Commons.

Se'n permet la reproducció, distribució i comunicació pública sempre que se'n citi l'autor o autors i l'editor, i no es faci un ús comercial de l'obra original ni se'n creïn obres derivades. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

1a edició: febrer de 2021

Disseny i maquetació: Àrea d'innovació i programes estratègics. Unitat d'autoedició i disseny.
Direcció General de Joventut

AGRAÏMENTS

El present estudi no hauria estat possible sense la participació directa i indirecta de diverses persones, col·lectius i institucions. El nostre més sincer agraïment per la Bel Oliver, la Núria Marín i l'Alberto Danese, per ser els protagonistes del seminari, per compartir totes les seves reflexions i experiències i per ser el centre del present estudi. També a la Mariona Ferrer, el Carles Feixa, el Jordi Mir, la Laia Girós, el Lucas Ferro i el Cesc Poch per fomentar el diàleg i les reflexions com a membres de la fila 0 del seminari. Agrair també la col·laboració a Mittzy Arciniega, Sílvia Claveria, Mariona Ferrer, Zyab Ibáñez, José Mansilla, Maria José Masanet, Margot Mecca, Pep Montes, Marta Rovira, José Sánchez, Juan Manuel Solís, Ludovic Terren, Miquel Úbeda i Tània Verge per, de forma desinteressada, respondre el qüestionari i compartir valuoses i interessants reflexions. Per últim, un agraïment a l'Agència Catalana de la Joventut per donar-nos l'oportunitat de realitzar l'estudi i per l'esforç logístic realitzat.

Un dels objectius de les administracions públiques, especialment des dels organismes dedicats a l'àmbit de Joventut, és el de promoure la participació democràtica i civil de la ciutadania. Les institucions s'esforcen en incentivar i facilitar la implicació de les persones en els quefers col·lectius, amb la intenció de millorar la qualitat de la nostra democràcia i, també, de legitimar la seva tasca. En molts casos, les administracions no acaben de tenir èxit en els seus intents d'involucrar la ciutadana, i el seu lideratge no és suficient, o prou encertat, per generar un moviment que impulsi la desitjada transformació i millora social. Per aquests motius és interessant que siguin les persones joves les que liderin els processos de transformació social.

En aquest sentit, les persones joves estan protagonitzant una nova manera de participar i d'incidir en la realitat que les envolta, caracteritzades per emprar fórmules més finalistes i concretes, amb voluntat d'implicar-se en el seu desenvolupament i pel fet que les metodologies que s'utilitzen cerquen relacions més horitzontals i entre iguals. No és sorprenent doncs que a partir d'aquestes premisses, en els darrers anys s'hagin produït un seguit de moviments socials de gran impacte polític i mediàtic protagonitzats, principalment, per les persones joves: la lluita contra el canvi climàtic, la reacció a les sentències del procés i el ressorgiment del moviment feminista no només han estat liderats per les persones joves sinó que s'han concretat en forma de protestes poderoses, sovint disruptives, i que han superat àmpliament els marcs institucionals. La intensitat de les protestes, el seu caràcter vehement i la importància de les qüestions plantejades fan que una administració sensible a les demandes de la ciutadania, i especialment de les persones joves, hagi d'estar atenta a aquests processos i contribuir a canalitzar-los políticament.

El primer que cal fer, però, és escoltar les persones joves, saber què volen i quines necessitats tenen els moviments que impulsen, i és per aquest motiu que des de Joventut de la Generalitat de Catalunya hem donat suport al debat entre l'activisme i l'acadèmia que recull aquesta publicació. Entendre els moviments socials a partir dels seus protago-

nistes és una recepta senzilla però poc emprada, i des de Joventut hem volgut contribuir a aquest esforç participant i difonent aquesta iniciativa.

LAIA GIRÓS I BARRÉS

Directora general de Joventut

INTRODUCCIÓ

Les manifestacions postsentència, les lluites feministes, els moviments contra el canvi climàtic, les protestes estudiantils o les lluites pels drets LGBTIQ+ són només alguns dels exemples més recents de mobilització política que hi ha hagut a Catalunya. Encara que alguns entronquin amb lluites i temàtiques globals i d'altres donin resposta a problemes més locals o nacionals, tots tenen diversos punts en comú.

D'una banda, aquests moviments han emprat —i ho continuen fent— diverses maneres, sovint innovadores, de mobilitzar-se, d'organitzar-se i d'expandir-ne el missatge. El creixement de les xarxes socials ha portat una situació en què certes formes d'organització, de difusió i, fins i tot, de decisió presencials tinguin cada cop menys pes enfront dels contactes virtuals. Les convocatòries es gestionen i es difonen per Instagram, Twitter o Facebook. Els espais de relació, d'acord i de debat també es traslladen alguns cops a Telegram, WhatsApp i altres plataformes. En alguns casos, fins i tot les accions es duen a terme en l'àmbit digital. D'altra banda, el perfil marcadament juvenil de molts d'aquests moviments i lluites és una altra característica comuna. Tot i que les formes polítiques més històriques, com ara la militància en partits o sindicats, s'han reduït, d'alguna manera han estat substituïdes per una implicació plural en diferents lluites, menys hermètica i amb certs moments molt visibles i massius (Juris *et al.*, 2012; Pleyers, 2018). En part, la lluita o la implicació ja no es redueix a un tema o a un espai polític concret, sinó que la pluralitat de col·lectius, moviments, assemblees i espais de lluita, a més de les noves maneres d'interrelacionar-se i comunicar-se, fa que la participació sigui més difusa i, segons en quin moment, autònoma, i que la politització sovint es faci en molts fronts, temes i formats diversos (Sánchez *et al.*, 2018). Les generacions joves tendeixen a preferir formes i espais d'organització i de mobilització més horitzontals i flexibles, més

orientats a temes concrets que no pas a estructures d'organització més formalitzades i transversals (Pickard, 2019; Soler-i-Martí, 2013 i 2019).

Dins d'aquest perfil juvenil s'han de tenir presents totes les diferències que hi ha en cada generació. Així doncs, encara que parlem de joves i d'activisme polític, no podem entendre la joventut com un grup homogeni ni igualitari. Les diferents desigualtats que experimenten les persones joves, sigui per qüestions de gènere, d'origen, de racialització, de classe social o d'orientacions sexuals, entre d'altres, marquen una posició social específica que en determina les formes i les possibilitats de participació política. Tot i això, si poguéssim definir un punt comú en bona part dels joves seria la situació de crisi més o menys permanent en què han crescut i l'horitzó d'incertesa i precarietat que observen en el seu futur a curt i mitjà termini. Com exposa Tània Verge, “durant la seva etapa de socialització han viscut crisi rere crisi, amb un futur professional i personal molt incert, amb menys possibilitats de progrés que els seus progenitors”. Per tant, encara que la posició de cada jove sigui determinada per diferents interseccions que es creuen en la seva persona, la precarietat es pot considerar un fet transversal, un “esdeveniment generacional” (Mannheim, 1993), que determina marcs i concepcions comunes entre la majoria de les persones joves.

Els últims anys, les formes de participació política i, en particular, de protesta han evolucionat molt de pressa, sobretot entre les generacions més joves. Davant aquesta evidència han proliferat estudis i publicacions que analitzen aquests nous patrons de participació, els seus fonaments en les condicions de vida, les expectatives de les noves generacions, les actituds en relació amb les diferents esferes de la política, la receptivitat davant de discursos anomenats *populistes* o davant la radicalització.

En aquest nou marc de teories i recerques sobre les formes i expressions de protesta de les joventuts, sovint s'hi troba a faltar la reflexió directa de les mateixes persones protagonistes. Aquest informe sorgeix d'una iniciativa orientada a facilitar un espai de diàleg entre activistes i investigadors i investigadores, amb la finalitat de contrastar i examinar alguns dels resultats de les investigacions recents amb les opinions, les vivències i les reflexions directes del conjunt d'activistes.

Per tant, l'objectiu d'aquest document és reflexionar sobre les noves onades de protesta juvenil a partir de les vivències i pensaments direc-

tes de les persones joves activistes. En especial, ens interessa introduir aquesta òptica juvenil a l'àmbit acadèmic, com una manera d'enriquir el coneixement i la comprensió del fenomen de la protesta juvenil i les seves tendències recents. Per fer-ho, s'han articulat dos espais que nodreixen aquest diàleg entre l'activisme i l'acadèmia: un seminari de debat i un procés de reflexió i anàlisi posterior.

Seminari “Guanyar els carrers: noves onades de protesta juvenil”

Pel que fa al seminari, es va optar per generar un espai de reflexió i diàleg que invertís els rols habituals entre acadèmia i activisme, entre joves i adults o entre objectes i subjectes d'estudi. Generalment, en aquests espais les persones “expertes” tenen una posició central en els debats. Molt sovint, aquestes persones no són ni joves ni les protagonistes de les realitats analitzades. El fenomen de la participació juvenil és un camp d'estudi amb una alta càrrega normativa, que fa difícil separar la diagnòstic de les projeccions o, fins i tot, de les recomanacions. En estudiar la participació juvenil ens fem preguntes sobre el futur de les democràcies i el rol de la ciutadania. Aquesta sobrecàrrega del debat és molt present en les interpretacions dels experts, els mitjans o les institucions, i això pot provocar que es desatengui un aspecte previ fonamental, com ara la comprensió del fenomen. En situar les persones activistes en la posició central del seminari es pretenia donar rellevància a les seves vivències i interpretacions i alliberar el debat d'altres càrregues.

El títol del seminari era “Guanyar els carrers: noves onades de protesta juvenil” i va tenir lloc el 27 de febrer de 2020 a la Nau Bostik. Hi van participar tres joves activistes de moviments juvenils que els últims mesos van liderar algunes onades de mobilització amb forta presència de joves: el moviment de protesta contra la sentència del Tribunal Suprem sobre els líders independentistes, el moviment contra el canvi climàtic i el moviment feminista. En concret, són aquests:

Bel Oliver és una activista del moviment feminista que va començar a participar-hi arran de la implicació en el moviment estudiantil. Als 17 anys va emprendre la militància activa amb la creació d'un nucli del Sindicat d'Estudiants dels Països Catalans (SEPC) al seu institut. Des del començament, la motivació que tenia es va adreçar al gènere i a la lluita

feminista. Un any després va començar a estudiar Sociologia a la Universitat de Barcelona, on va continuar la militància al SEPC del Campus Diagonal i també a l'Assemblea d'Estudiants de la Facultat d'Economia. Des d'aquell moment fins a l'actualitat, ha estat molt activa en espais feministes, sobretot estudiantils, i també en les mobilitzacions independentistes dels últims dos anys.

Núria Marín és activista del moviment independentista, membre del grup promotor d'Universitats per la República i portaveu nacional d'aquest grup durant el període 2018-2019. Des del 2010, és militant del Jovent Republicà. En el camp de l'educació en lleure, ha estat monitora de l'Esplai Xirusplai. Va estudiar a l'Institut La Llauna de Badalona i, durant aquest període, va participar en la creació de la Coordinadora Local d'Estudiants i en la campanya per obrir l'institut el 12 d'octubre de 2012. Més tard va estudiar un grau de formació professional en Administració i actualment cursa Geografia i Ordenació del Territori a la Universitat Autònoma de Barcelona, on és militant de l'Assemblea de la Facultat de Lletres.

Alberto Danese és activista pel clima en el moviment Fridays for Future Barcelona. També ha col·laborat amb el moviment Extinction Rebellion a Barcelona i a la Pulla (Itàlia), on va participar per crear-lo. Durant l'adolescència va prendre part en les mobilitzacions contra l'extracció de petroli a la costa adriàtica, però es va polititzar més endavant a la universitat en comprendre la gravetat de la crisi climàtica i la inacció dels governs. Ha estudiat Enginyeria Elèctrica a Torí i s'ha especialitzat en sistemes energètics sostenibles a Estocolm i Barcelona. Actualment és doctorand en mobilitat elèctrica a la Universitat Politècnica de Catalunya.

El debat es va organitzar a partir de tres eixos temàtics: 1) les formes de protesta, 2) la comunicació dins els moviments i l'ús de les xarxes socials i 3) la relació entre els i les joves activistes, els moviments socials i les institucions. Per a cada tema, els tres activistes van discutir i exposar els seus punts de vista a través de l'experiència personal i militant.

Després de les intervencions dels activistes va començar un torn de paraules per una fila 0, formada per investigadors convidats que han estudiat diferents aspectes de la participació i la implicació política de la joventut i per representants institucionals que tenen responsabilitats sobre

joventut. De l'àmbit acadèmic, van participar en aquesta fila O Mariona Ferrer (sociòloga política i investigadora a la Universitat Pompeu Fabra), Carles Feixa (catedràtic d'antropologia a la Universitat Pompeu Fabra) i Jordi Mir (doctor en humanitats i professor a la Universitat Pompeu Fabra i a la Universitat Autònoma de Barcelona). De les institucions hi van participar Laia Girós (directora general de Joventut), Lucas Ferro (diputat al Parlament de Catalunya de Catalunya en Comú-Podem) i Cesc Poch (director general de l'Agència Catalana de la Joventut). L'objectiu de tenir una fila O amb acadèmics i representants institucionals era facilitar un moment del seminari per dur a terme interpel·lacions i preguntes directes amb els activistes. Després de les intervencions de la fila O i de la rèplica dels activistes, es va encetar un debat més informal amb els assistents.

Qüestionari a l'àmbit acadèmic

Aquest informe es nodreix, també, d'una altra font. A partir dels continguts del seminari, que es va enregistrar i transcriure, es va elaborar un breu qüestionari de preguntes obertes sobre alguns aspectes clau del debat. Es va demanar a diferents persones expertes de l'àmbit acadèmic que responguessin les preguntes mitjançant un formulari en línia (a l'annex es pot consultar el perfil de les que van respondre el qüestionari). L'objectiu d'aquesta segona part del projecte era fer reflexionar l'acadèmia sobre els aspectes principals que havien apuntat els i les joves activistes durant el seminari. D'aquesta manera es diversifiquen els punts de vista sobre els quals aquest informe analitza el que es va debatre al seminari.

Així doncs, aquest document es basa en l'anàlisi i la interpretació de les reflexions que les persones joves van fer en el seminari, i s'ha acompanyat dels pensaments que els experts van exposar a l'enquesta. L'informe, per tant, pretén ser una reflexió dialogada entre l'activisme i l'acadèmia sobre la protesta juvenil i les noves onades de mobilitzacions.

L'estructura de l'informe segueix la mateixa línia que la del seminari, i també va servir per elaborar l'enquesta. En primer lloc, tracta de la naturalesa i l'evolució de les formes de protesta; en segon lloc, del paper de les xarxes socials i dels mitjans de comunicació, i, finalment, de la relació que hi ha entre protesta juvenil i institucions polítiques. No són

temes estancs; sovint els uns es relacionen amb els altres, però s'ha seguit aquesta estructura per ser fidels al desenvolupament del seminari. Al llarg de l'anàlisi s'han recollit citacions de les transcripcions de les intervencions dels joves i dels representants de la fila 0 i les respostes de l'enquesta.

1. FORMES DE PROTESTA

El 14 d'octubre de 2019 s'encetava una setmana de mobilitzacions sense gaires precedents recents a tot Catalunya. La convocatòria pública que va fer Tsunami Democràtic instava a concentrar-se, a partir de les dotze del migdia, a la plaça de Catalunya de Barcelona. S'havia fet públic que a la una del migdia aquesta nova plataforma activista explicaria en què consistiria la primera acció de resposta a la sentència del procés. A la plaça no hi havia cap escenari ni cap espai central per parlar. Les indicacions i els missatges polítics es transferirien per mitjà d'una aplicació de mòbil i s'estendrien per diverses xarxes socials com Telegram o Twitter. Aquest detall marcaria dues conseqüències importants: d'una banda, seria el tret de sortida d'una de les setmanes més intenses i massives de mobilitzacions a Catalunya en la història recent; de l'altra, assentaria la base d'una nova manera de comunicar-se políticament que portaria a la dualitat entre la manifestació física i la gestió virtual.

L'ús d'aquests dos espais, virtual i físic, no va ser res exclusiu ni nou de les mobilitzacions postsentència. En una mirada recent podem veure que les lluites principals que s'han produït aquest segle XXI —des del no a la guerra fins al moviment als indignats— han tingut, en més o menys proporció, una extensió de la lluita que utilitzaven les xarxes socials (Castells, 2012; Fernández-Planells, Figueras i Feixa, 2014; Micó i Casero-Ripollés, 2013). Així doncs, per comprendre les formes d'actuar d'aquests moviments socials recents, necessitem entendre aquesta dualitat en la “presència” dels moviments. Es tracta d'una dualitat que, més enllà de modificar les formes de comunicació i d'organització (com es veurà en el bloc següent), també condiciona l'articulació de les formes de la protesta i la capacitat d'acció.

Una de les alteracions principals està relacionada amb la capacitat i la forma que pren l'organització, la implicació en organitzacions sociopolí-

tiques i la creació d'espais comuns des dels quals es poden decidir els diferents camins que pot adoptar una protesta. Mentre que una bona part dels moviments recents utilitzaven les xarxes i els espais virtuals com a llocs de difusió i de comunicació entre el moviment i la societat, les mobilitzacions postsentència (seguint l'estela de moviments com els de Hong Kong) adquirien una nova dimensió. L'espai de decisió conjunt i el d'establiment de l'estratègia a seguir, que tradicionalment havia estat l'assemblea física, deixava pas a un nou model en què l'espai virtual (en aquest cas, centrat en Tsunami Democràtic i l'aplicació Telegram) marcava els ritmes, les accions i els objectius de la protesta sense passar en cap moment per una decisió conjunta. Així doncs, aquella setmana d'octubre va estar marcada per una nova forma de planificació de les accions. Una aplicació en línia, de la qual no se sabia qui hi havia al darrere, era el punt cardinal que establia quins serien els objectius de mobilització diaris i cap a on es dirigia l'acció. L'acció de l'aeroport del Prat, les concentracions a les diferents ciutats de Catalunya, els talls de fronteres al nord de Girona, entre d'altres, eren accions que es plantejaven de manera invisible al mateix moviment, sense passar per fases de decisió conjunta, de creació de sinergies i d'establiment de camins i límits en les formes d'acció.

Aquest nou marc pot tenir punts positius i negatius. D'una banda, va permetre estendre el missatge polític, la denúncia i la difusió de les accions d'una manera molt més generalitzada. Els missatges corrien per les diferents xarxes socials i, amb un sol clic, podien arribar cada cop a més gent, de manera que en creixia exponencialment el ressò. De l'altra, la manca d'espais comuns de trobada i de decisió va fer que, més enllà de la unió a la mateixa convocatòria, l'estratègia i les formes d'acció s'adquirissin lliurement, en funció de cada individu o col·lectiu específic que hi participava. Un cop dins la mateixa acció, no hi havia cap consens preestablert dels límits ni de l'orientació de les formes de protesta, sinó que el mateix desenvolupament portava al sorgiment d'estratègies i formes diferenciades, tant entre individus com entre col·lectius presents, alguns dels quals tenien un recorregut de mobilització i activisme més llarg.

Per exemple, l'acció d'ocupació i paralització de l'aeroport del Prat el 14 d'octubre de 2019 no tenia establert un camí més enllà de la mateixa convocatòria. Això es va fer patent quan, un cop el volum de gent a l'aeroport va ser prou important, s'hi van desenvolupar accions paral·leles

que no sempre van rebre l'acceptació de tots els participants. Mentre que alguns manifestants pretenien que amb la simple presència s'aturés el funcionament normal de la instal·lació, d'altres volien ocupar les zones internes de l'espai. Això, hores més tard, va portar una dualitat en les maneres d'actuar i de respondre davant les intervencions policials: alguns se'n mantenien al marge, mentre que d'altres reaccionaven d'una manera directa a les càrregues.

Aquest primer bloc, centrat en les formes d'activisme, es divideix en tres punts: la relació dels joves i l'activisme en l'actualitat, la dualitat entre protestes espontànies i l'organització a mitjà i llarg termini, i les diferents formes d'acció que es mouen en l'espectre entre la performativitat i l'acció directa.

1.1. Joventut(s), política i activismes

Encara que els joves no han estat els únics que s'han manifestat en l'espai públic aquests darrers anys, sí que han representat un dels grups més habituals (mobilitzacions contra el canvi climàtic, protestes contra la sentència, lluites estudiantils, entre d'altres). Tot i això, les preguntes principals que hem d'intentar respondre són: tots els joves hi han participat? Podem parlar d'una joventut mobilitzada? Podem establir, fins i tot, unes formes de protesta específicament juvenils?

En l'àmbit teòric entenem que la joventut és una construcció social i política que, ja a l'inici, tenia una finalitat normalitzadora en el trànsit cap a la vida adulta (Rousseau, 1998[1762]; Feixa, 2008). Creava un subjecte específic —els joves— i establia quins eren els valors i les actituds que els havien de definir —sovint, els que representaven els joves burgesos—. La mateixa aparició de la categoria ja feia referència a un procés d'homogeneïtzació que, per mitjà de la imatge d'un grup específic de joves, en definia tot el conjunt (Martín Criado, 1998). Així doncs, tots els joves que per qüestions de classe social, de gènere, de racialització o d'altres opressions interseccionades (Hill Collins, 2017) quedaven fora d'aquesta definició esdevenien subjectes que calia reconduir cap al camí esperat.

Tot plegat ha significat un intent de reduir totes les “joventuts” (Duar-te, 2000) en un únic grup homogeni amb característiques comunes. En

aquest procés d'homogeneïtzació, els que no hi tenien cabuda passaven a ser objecte d'una normalització cap a la bona ciutadania adulta (Foucault, 2003; Delgado, 2016; Ballesté, 2018), que es mostrava a través de la pròpia estigmatització de certes subcultures juvenils, de la repressió sobre formes polítiques no acceptades, de la marginalitat dels discursos i les accions juvenils, etc.

Per tant, quan intentem comprendre les formes d'activismes juvenils, d'entrada hem de tenir clar que es parla de grups específics de joves i que, en cap cas, les pràctiques d'una part poden representar la globalitat. Tampoc es produeix aquesta homogeneïtat dins d'un esdeveniment específic, sigui una manifestació "espontània" o mitjançant la participació en un moviment social. És a dir, encara que el motiu de la implicació i la participació pugui ser comú, els camins, els formats i les estratègies següents poden ser diferents per a cada individu que s'hi implica (Pleyers, 2013).

[...] del jovent que hi participa realment és amb un cert nivell d'estudis i això, i jo hi estic bastant d'acord, crec que és una realitat que no és cent per cent així, però que majoritàriament la gent que es pot permetre participar doncs sí que compleix una mica cert perfil i això, una mica és l'exemple del moviment estudiantil, que és qui capitaneja el moviment juvenil que bàsicament, sobretot, és a la universitat que el jovent fa manifestacions, vagues i tot això (Núria Marín).

Entendre que l'edat queda relegada a una etiqueta social (Bourdieu, 1990) permet observar que fins i tot des d'un punt de vista generacional hi ha diferents vincles i confrontacions internes entre diferents grups (unitats generacionals), que generalment són determinades per les diferències entre els que tenen o segueixen el poder normatiu i els que, en una posició subalterna, pretenen revocar-lo (Mannheim, 1993; Edmunds i Turner, 2005). Així doncs, l'edat esdevindrà una categoria que cal posar en qüestió amb la resta de les categories interseccionals.

És a dir, si tu tens quatre hores de classe al matí i tres hores de pràctiques a la tarda no pots, no tens temps per fer res, perquè, a més, segurament has de treballar per pagar-te la carrera, t'has de pagar una casa i t'has de pagar un menjar. Per tant, jo crec que a l'hora d'organitzar-se s'han de tenir molt en compte quines són les condicions que ho possibiliten (Bel Oliver).

Es verdad que la juventud comparte muchas circunstancias y experiencias, pero a la vez es un grupo social muy plural y segmentado; de hecho, puede que esa segmentación y desigualdad entre las vidas de distintos jóvenes se hayan agravado en los últimos años, lo que también podría debilitar la agencia social de la juventud como actor (Zyab Ibáñez).

Les condicions materials i socials en què cada persona està posicionada modifiquen les possibilitats de participació en moviments socials i esdeveniments polítics puntuals. La posició social també determina les formes d'implicació i de participació, les capacitats per fer front als diferents nivells de compromís i el fet de veure's reconeguts en les diverses lluites. En resum, no tota la joventut viu els mateixos processos opressius, ni se sent identificada en les mateixes raons de protesta, ni té les mateixes possibilitats d'implicació en els moviments socials.

Habría que ver el capital social y simbólico de cada joven y de los grupos a los que pertenece, algo que se me antoja básico para una implicación militante. Probablemente, la mayor implicación diaria viene de jóvenes de clase media, con el capital suficiente para realizar esta tarea. Sin embargo, en estos momentos puntuales [...] cuando la clase media se moviliza con fuerza, aporta un nuevo recurso simbólico para que las clases trabajadoras se sumen (como pasó tras la sentencia) (Juan Manuel Solís).

Tot i això, si hi ha una cosa que estableix un marc comú per a bona part de les generacions més joves és l'horitzó de precarietat que han generat els anys de retallades i de successió de diferents crisis econòmiques. La desregularització del mercat de treball, el creixement de llocs de treballs en sectors pocs qualificats i el retrocés de l'estat del benestar, entre molts altres factors polítics, han significat per a molts joves una reducció de les expectatives de futur i una assimilació d'una situació vital d'incertesa, flexibilitat i precarietat temporalment recurrents (Lorey, 2016).

Aquesta situació, resumida d'una manera molt esquemàtica, permet observar la multiplicitat de dimensions que pot arribar a tenir una protesta política, encara que estigui focalitzada en una lluita concreta. La mostra pública de la frustració, la ràbia o la injustícia en uns esdeveniments concrets també articula diversos descontentaments que, encara que

estiguin relacionats, tenen molts matisos diferents. Només des d'aquesta dimensió més complexa, en què les qüestions econòmiques, socials i polítiques es mesclen amb aspiracions, emocions i sentiments diferents, es poden intentar comprendre els motius que han vinculat diferents grups de joves amb els moviments polítics recents.

1.2. Entre l'espontaneïtat i l'organització

Històricament, les protestes polítiques han hagut de conjugar aquests dos àmbits per treure'n tot el rendiment possible. Així doncs, des del treball activista continuat en moviments socials de base s'articulen propostes polítiques de llarg recorregut que en el seu camí es poden veure intercalades o interrompudes per moments polítics espontanis i excepcionals (Tarrow, 2012). Enmig dels dos "espais" polítics trobem un conjunt de xarxes i vincles que permeten comprendre com s'uneix i s'identifica la gent en moments determinats amb certes lluites i, al mateix temps, de quina manera els moviments organitzats poden aprofitar aquesta embranzida més puntual (Della Porta i Diani, 2011).

Així doncs, l'explosió de moments amb un fort impacte emocional, com ara les grans manifestacions o la visibilització de la violència exercida pels cossos de seguretat, genera una afiliació *in situ* amb el moviment. Per tant, no només les xarxes que hi ha vinculen els individus, sinó que per mitjà de la mateixa experiència (és a dir, de la pròpia participació en esdeveniments activistes) es va creant una connexió amb les demandes, les formes d'acció i els discursos dels moviments (Pleyers, 2013).

Si tornem a l'exemple de les mobilitzacions de l'octubre a tot Catalunya, encara que la convocatòria inicial i l'articulació de les protestes es produïssin des d'un col·lectiu virtual, en l'acció, en les mostres públiques de protesta, s'hi van conjugar diferents agents i grups que feia temps que treballaven (col·lectius independentistes, moviments estudiantils i un llarg etcètera). Generalment, aquesta diferenciació entre espontaneïtat i organització no esdevé una barrera totalment aïllada. En qualsevol moment espontani, la protesta també s'articula mitjançant moviments socials i col·lectius que, amb un recorregut temporal més ampli, s'hi endinsen i intenten articular una resposta coordinada i planificada. En resum, intenten donar-li un sentit, una coherència i un camí estratègic i organitzatiu.

[...] [la mobilització espontània] té certes perillositats, és a dir, que des de les organitzacions que sí que tenim un programa polític i tenim uns objectius a vegades, quan hi ha mobilitzacions espontànies, estan bé perquè són moments de frustració puntuals que es poden allargar una mica en el temps. Però des de ses organitzacions han de saber reconduir aquesta ràbia perquè, si no, de res et serveix tenir un dia una manifestació i tornar a casa [...] [És] important mantenir aquest equilibri entre una organització sostinguda i sortir espontàniament quan fa falta perquè, si no, no podem establir horitzons ni demandes a llarg termini i, fins i tot, poden crear aquest sentiment de desafecció, de sortim en es carrer, protestem, explotem de ràbia... però, l'endemà, què? (Bel Oliver).

Les organitzacions de base serveixen com a espais estructurats per articular lluites polítiques de llarga durada. En moments determinats, davant la gran eferescència que produeix algun fet concret i que significa generalment una lluita massiva però de curta durada, l'organització permet assegurar la continuïtat de la lluita en termes temporals més amplis i mantenir-ne la supervivència quan l'eferescència descendeix.

La funció de les organitzacions és saber canalitzar tota aquesta gent que ha sortit espontàniament i saber fer possible aquesta espontaneïtat (Núria Marín).

Una altra vessant en aquesta dualitat entre espontaneïtat i organització és l'ús que fan els moviments socials estables d'aquests moments massius. Per exemple, les grans manifestacions contra el canvi climàtic o les protestes massives contra la sentència del procés són espais d'oportunitat perquè els col·lectius i els moviments socials més sòlids amplifiquin l'extensió del seu missatge, puguin adquirir nous participants o, fins i tot, legitimin la seva lluita. Així doncs, moviments com Fridays for Future, entre d'altres, veuen els moments d'espontaneïtat com a espais d'oportunitat per créixer.

Crec que la mobilització espontània se sosté, en gran part, per la gent que ja està organitzada de manera permanent perquè, finalment, les organitzacions poden donar directrius de "tothom cap allà o avui sortirem tots al carrer," i, per tant, asseguruen un gros de gent en aquesta mobilització, però crec que la mobilització espontània és

important, també, perquè denota que hi ha aquest interès en aquest tema o en aquesta protesta i que ningú l'ha d'impulsar (Núria Marín).

La espontaneidad para nosotros significa que el 10 de noviembre de 2018 en la marcha por el clima había 3.000 personas y meses después había 100.000 personas (Alberto Danese).

Al mateix temps, els moments espontanis són espais per fer que el missatge del moviment s'expandeixi i arribi a tota la gent possible. És a dir, són també espais de politització i de creixement en la implicació en lluites que perdurin temporalment i que tinguin un impacte més prolongat.

L'organització és l'únic camí; perquè, sí, està bé mobilitzar-se i pot ser un moment de primera politització, però s'ha de saber reconduir. I, per tant, el més important és, primer, des de les mateixes organitzacions, saber reproduir un discurs de la necessitat d'organitzar-nos perquè només podem fer canvis des de sa col·lectivitat. I, alhora, també fer política que apropi el jovent que potser s'ha polititzat de manera espontània cap a nosaltres. Per tant, seria el discurs, però també pel que fa a ses campanyes polítiques que fem i com articulem [nosaltres] totes aquestes demandes que, probablement, són espontànies [per] saber recollir-les i saber establir un programa de "volem això, què hem de fer, a qui ho demanem, què exigim" (Bel Oliver).

Aquestes dues dimensions de la protesta també han estat alterades per alguns canvis estructurals que hi ha hagut en les nostres societats. La mediatització creixent dels esdeveniments polítics i socials (mitjançant l'aparició de les xarxes socials, principalment) fa que les protestes espontànies tinguin un volum més massiu i unes oportunitats de difusió molt més àmplies. Al mateix temps, la possibilitat d'expandir missatges i lluites també ha pluralitzat el camp dels moviments socials i ha fet emergir lluites en una pluralitat de fronts més gran que fa dècades (Tilly i Wood, 2010). En això últim també hi ha col·laborat la pèrdua de centralitat dels òrgans tradicionals de mobilització, principalment sindicats i partits polítics, i la importància creixent de col·lectius i organitzacions de base (Calle i Candón, 2013).

Es pot atribuir aquest canvi als formats de les lluites per canvis estructurals lligats amb la imposició del model neoliberal. El poder que els

mercats han assolit a escala global, com a superestructures que marquen els temps i els camins de les societats, ha significat una dificultat afegida per reconèixer la font de les problemàtiques principals. Els estats i els diferents nivells de l'administració política han estat relegats (encara que sovint sigui intencionadament) a ser corretges de transmissió de les polítiques que reclama el mercat. Un bon exemple en són les polítiques austericides, eixamplades arreu dels països, per sortir de la crisi econòmica del 2007.

Creo que si algo caracteriza este tiempo en el que vivimos es, precisamente, el de la disolución de las grandes estructuras clásicas que han dado sentido —y estructurado— el comportamiento de las sociedades capitalistas de las últimas décadas. [...] es precisamente el giro neoliberal del capitalismo el principal factor para explicar algo así (José Mansilla).

La pèrdua de poder de les grans estructures que al segle XX havien estat els principals agents de lluita (partits polítics i sindicats) i l'aparició d'altres lluites relacionades amb la visibilització d'opressions creuades (classe social, gènere, racialització, LGBTI, ecologisme, etc.) han propiciat, segons José Mansilla, l'aparició de “colectivos más efímeros, más espontáneos, con menos ‘ímpetu’ por alcanzar el poder [...] centrados en esferas no institucionales”.

Així doncs, els moviments socials, davant aquests canvis estructurals, també han estat modificats. Hi ha hagut una fragmentació en les lluites que ha generat campanyes i lluites més específiques (Santos i Mendes, 2017). Al mateix temps, també s'han ampliat els espectres de les lluites —les temàtiques— i s'han potenciat les xarxes d'articulació de lluites compartides que pretenen articular fronts comuns.

[...] aquest és l'error de separar diferents tipus de lluites com si aquestes no es toquessin; no podem xerrar d'ecologisme sense xerrar del concepte de vida, i vida és clarament el que reivindica el feminisme, i quan xerrem de com volem dur a terme aquesta vida, quin model de vida, també ens hem de plantejar quin és el model territorial o quin és el model d'estat que nosaltres volem per tenir una vida que realment valgui la pena ser viscuda; per tant, és important no caure en una manifestació per una temàtica, sinó realment caminar per in-

tegrar totes aquestes qüestions, perquè, si no, està bé sortir un dia al carrer, però no pots tenir demandes aïllades entre elles que després no tinguin sentit (Bel Oliver).

Un exemple entre aquestes dues concepcions en les maneres d'actuar el podem trobar en l'evolució del moviment independentista dels últims anys. Mentre que una bona part de l'articulació política d'accions massives, com ara els Onze de Setembre, s'ha dut a terme mitjançant organitzacions sòlides i estructurades com l'Assemblea Nacional de Catalunya (ANC) o Òmnium Cultural, també hi ha hagut moments puntuals en què l'espontaneïtat s'ha apoderat de fases del moviment. Si ens fixem en els dies propers al referèndum de l'1 d'octubre i també en les protestes post-sentència, els marcs de reacció de la mobilització establerts i organitzats van quedar superats pel sorgiment de protestes i accions de base.

El moviment, per la mateixa pressió de la gent, estableix noves formes d'acció (protecció dels punts de votació, resistència passiva, barricades, etc.) que, com s'ha pogut comprovar, han interpel·lat d'una manera molt més profunda diferents grups de joves. En períodes concrets, s'han superat els marcs que han establert les organitzacions presents, i això comporta diferents resultats: d'una banda, noves organitzacions que intenten recollir aquest nou sentiment emergent (com, en aquest exemple, els Comitès de Defensa de la República, abans anomenats Comitès de Defensa del Referèndum); de l'altra, un sentiment de solidaritat amb grups de persones que anteriorment no s'havien sentit atretes pel moviment i, per tant, un creixement de les files. Finalment, una superació dels "límits del que és possible" (Santos i Mendes, 2017) dins el mateix moviment, que ha d'acceptar noves formes de protesta que abans no s'havien portat a terme.

La opción de la violencia es algo que resulta más atractivo en las franjas más jóvenes, también por cierta desconfianza en formas tradicionales de activismo político y por la falta de mecanismos de formación política por parte de los partidos que planteen otros caminos de cambio (Margot Mecca).

L'última onada del moviment contra el canvi climàtic i el moviment de Fridays for Future en si posa de manifest aquesta relació entre espontaneïtat i organització en un moviment nou i genuïnament juvenil. En la

mateixa marca global del moviment (Fridays for Future) conviuen formes d'organització i de mobilització molt diferents. El moviment ha aconseguit enviar un missatge global i generar una mateixa identitat i un discurs que ha connectat amb les persones joves. Un estudi sobre les mobilitzacions recents del moviment en diferents ciutats europees mostra que hi ha un patró compartit entre els manifestants (la majoria d'ells molt joves), i en molts casos es tracta de la primera experiència de mobilització (De Moor *et al.*, 2020). Malgrat aquesta naturalesa global i aquesta capacitat de mantenir un mateix missatge com a moviment, pel que fa a l'estructura es tracta d'un moviment de grups locals completament autònoms que, alhora, tenen molta cura de l'horitzontalitat de les dinàmiques internes.

1.3. Formes de resistència, enfrontaments i acció directa

Generalment, el caràcter que adopten els moviments socials se sol classificar en funció de les formes d'acció emprades. D'una banda, hi ha els moviments performatius, que s'endinsen en lògiques d'acció que generen el màxim impacte sumant com més gent millor. De l'altra, hi ha els moviments que per mitjà de l'acció directa (Graeber, 2009) pretenen, més que generar un gran consens, tenir un impacte polític o econòmic directe.

En aquesta línia, Diani i Della Porta recullen alguns dels possibles objectius dels diferents moviments en funció de les seves formes d'acció. D'una banda, trobaríem els moviments que volen tenir molt impacte incorporant el volum de gent més gran possible —lògica del nombre—. De l'altra, hi hauria els que tenen l'objectiu de crear un impacte polític, social i econòmic gran sense buscar la màxima amplitud de participants en el moviment —lògica del dany o del testimoni (Diani i Della Porta, 2011).

En el primer cas, la base per aconseguir un seguiment més gran de la ciutadania aniria acompanyada d'estratègies per expandir el missatge, com ara flexibilitzar la posició política, buscar el "bon acolliment" dels mitjans de comunicació o dels polítics institucionals (sobretot per mitjà de la no-violència) i generar amplis consensos socials en els quals caldria actuar. En el segon cas, la base consistiria a impactar en el funcionament normal dels esdeveniments, molt sovint per mitjà de mostres o contestacions violentes.

En ser un model teòric, poques vegades trobem moviments que se situïn en un extrem o en l'altre. Els moviments socials recents s'han emmarcat en una alternança entre totes dues estratègies, i tan sols en el rerefons es pot observar quina de les dues tendències predomina. Tot i això, els últims anys hi ha una tendència generalitzada a veure les formes no violentes de protesta com les més victorioses o beneficiàries.

En l'última dècada, els relats que configuren un enemic han implicat, a més dels ja tradicionals, els diferents moviments socials i el moviment independentista. Aquest marc també ha canviat l'òptica de la violència per a àmplies capes de la societat, i ha acabat penetrant a l'interior dels mateixos moviments socials. És a dir, el llindar de tolerància de la violència a escala social s'ha situat en uns nivells molt baixos [...]. Aquest fet ha provocat que quasi qualsevol acció dels moviments socials pugui ser titllada de violenta (Miquel Úbeda).

Els moviments com el 15-M, entre d'altres, han convertit aquesta lògica dels nombres en gairebé hegemònica dins l'espai dels moviments socials, i en alguns casos esdevé el principal punt de confrontació interna entre participants (Ballesté, 2018). Del 15-M s'ha traspassat aquesta hegemonia a bona part dels moviments que han vingut després, entre els quals hi ha el moviment pel clima, l'independentisme i algunes parts de la lluita feminista. Això s'explica, entre altres motius, per l'estigmatització que els mitjans de comunicació i els polítics institucionals han exercit i exerceixen sobre les formes de protesta que puguin comportar algunes formes de violència, encara que aquestes siguin en forma de reaccions o de defensa.

Jo no criminalitzaria formes de lluita; sí que crec que és intel·ligent per a un moviment de protesta o un moviment social buscar formes de lluita que puguin incloure com més gent, millor [...]. Un moviment, si aspira a ser un moviment de masses i aconseguir tenir resultats, ha de buscar una mica: formes de protesta que requereixin més imaginació, requerirà estar més temps pensant què pots fer, però que puguis englobar el màxim de gent possible; llavors, clar, formes de lluita violenta de llençar pedres o el que sigui segurament ens fan pensar que aquí no vindran avis o nens, no vindrà gent que tingui una capacitat física insuficient (Núria Marín).

En aquest estudi, els moviments centrals han tingut diverses fases: adquireixen unes formes d'actuar o unes altres en funció de diferents factors interns i externs. Un dels factors principals que ajuden a entendre l'adquisició d'una estratègia d'acció directa o de confrontació és la possibilitat o no que el motiu de la protesta política sigui escoltat o es dibuixi alguna possibilitat de canvi real. Així doncs, quan la resposta a un moviment social, a una acció o a una protesta és la repressió o la criminalització (sigui per l'actuació policial, la criminalització en els discursos polítics o l'actuació de l'aparell judicial, entre d'altres), les formes vinculades a l'acció directa o a un tipus de resposta més contundent apareixen com a legítimes dins els moviments.

En un context en què el sistema d'oportunitats polítiques està més tancat (més repressió, més control, més sentències judicials...) això pot implicar que, com a reacció, hi ha hagut més acció directa. Aquestes situacions les han plantejat estudis sobre els moviments socials des de fa dècades. Podria ser que el context polític de tancament comporti un increment de contextos més disruptius, tot i que hi hagi més repressió en paral·lel (Mariona Ferrer).

En el cas dels moviments juvenils també cal sumar-hi la condició més o menys generalitzada de precarietat vital que impacta en diferents àmbits (Strecker, Ballesté i Feixa, 2018). Es tracta d'una precarietat que, a més, es manifesta en la representació política i la desconfiança en el fet que les institucions puguin respondre a les seves demandes, la qual cosa pot acabar generant marcs en què la confrontació sigui vista com el millor, o l'únic, camí per aconseguir certs canvis.

S'ha d'anar una mica alerta per les accions directes, és a dir, no s'han de criminalitzar, perquè moltes vegades són les úniques eines que tenim per queixar-nos en moments puntuals, no tenim res més [...]. Han d'anar evidentment dins una estratègia política, però no podem caure en la criminalització de certes formes de lluita que no encaixen dins els esquemes d'allò que està permès dins l'*statu quo* (Bel Oliver).

En el cas de les mobilitzacions postsentència, aquesta situació es pot veure clarament. Aquella setmana van coincidir un conjunt de factors que van legitimar l'adquisició de la lògica de danys. D'una banda, l'actu-

acció policial repressiva, que va comportar un alt nombre de ferits i represaliats. De l'altra, tant la negativa de l'Estat espanyol a donar una sortida política al problema com la desconfiança creixent en l'aparell judicial.

La disrupció, però, no necessàriament ha d'adoptar sempre formes violentes. En el cas de les protestes postsentència crec que té més a veure amb el lliandar de repressió política, judicial i policial de l'Estat i amb el descontentament i desorientació que pot haver provocat la manca de resposta unitària dels partits i grans entitats sobiranistes (Tània Verge).

Tot plegat va fer que en certa manera el moviment es transformés, ampliés les estratègies d'acció (amb formats d'acció directa) i el perfil dels participants també es modifiqués (ampliació de l'espectre de persones interpel·lades i un augment del perfil juvenil entre els manifestants).

Hi va haver un temps en què ens pensàvem que si érem molts al carrer ja estava; crec que s'ha de saber anar més enllà de la clàssica manifestació i, també, que això és una reflexió que el moviment independentista va saber fer abans que sortís la sentència; és a dir, si tu vols que algú et faci cas, has d'intentar tocar els pilars que més importen, el pilar econòmic, ja que és importantíssim per a l'Estat: anar a tallar la frontera, l'aeroport... jo crec que això són formes de lluita no violenta que surten d'una mani; un es pot sentir útil fent-la, sobretot el jovent, perquè normalment qui és més reticent a anar a una manifestació és la gent jove; llavors, són mecanismes útils (Núria Marín).

També hi ha moviments com Fridays for Future que, primer, han buscat acumular com més gent millor i legitimar la lluita aconseguint un gran consens social i, després, es plantegen incorporar estratègies d'acció directa, encara que sigui passiva.

Tenemos también un tiempo que se acaba y tenemos una ventana de tiempo en la que podemos actuar; entonces, la frustración sube también desde otra parte, es la ciencia que te dice "se está acabando el tiempo" y entonces allá sube la frustración y sí que dentro de Fridays for Future se están planeando desde una mirada de acción directa no violenta (Alberto Danese).

En tots els casos, el punt central rau en la idea de quines violències són legítimes i en quin moment donar una resposta directa pot ser vista pels manifestants com l'única via possible. Al mateix temps, la balança sobre les violències exercides o rebudes també condiciona els formats d'expressar-se i d'actuar contestatàriament.

Quan no t'escolten, què fas? Hem de tractar formes de lluita que es poden considerar violentes, és a dir, és violència fer una acció directa o disruptiva un dia puntual quan ens estan matant cada dia? Això és violència? No és violència la que patim quan mirem que som a finals de febrer i quants feminicidis hi ha hagut el 2020? És realment violència? [...] Nosaltres, com a joves, no som a les institucions; segurament estem estudiant, estem fent feines precàries, hem de pagar una casa, com a dones anem pel carrer i cada dia ens miren, ens toquen, no podem sortir de festa tranquil·les, anem a la universitat i volem denunciar una agressió i no ens fan cas... És realment violència sortir un dia al carrer i tirar una pedra? (Bel Oliver).

Hemos visto la violencia cuando hemos visto los datos del Ayuntamiento de Barcelona de los muertos por la contaminación [...]. Para nosotros la violencia de bloquear una calle, como el día sin coches en la Meridiana, fue una acción totalmente en pleno derecho de hacer [...]. Estamos preparando algo desde Fridays for Future, porque siempre somos bastante vistos como los niños que hacen sus cosas con su marcha y también nos preguntamos hasta qué punto las formas de manifestaciones pacíficas 100% sin hacer ninguna forma de violencia contra objetos —estamos por la no violencia en Fridays, pero nos preguntamos hasta qué punto pedir las cosas de manera pacífica tiene éxito (Alberto Danese).

2. ACTIVISMES, XARXES SOCIALS I COMUNICACIÓ

Fa poc temps ens hem trobat mobilitzacions en què especialment les persones joves han sortit als carrers de les ciutats per expressar el seu malestar amb el sistema, mogudes per crides massives, a vegades sense cap líder clar, fetes a través de piulades, publicacions a Instagram o missatges de WhatsApp o Telegram.

A partir de l'expansió de les noves tecnologies, en concret de les xarxes socials, és molt més fàcil mobilitzar la ciutadania sense tenir una organització presencial forta (Sílvia Claveria).

Com a societat, som davant un moment de canvi estructural, i per això cal repensar conceptes com el de moviment social. Diani (2015), per exemple, inclou tres aspectes que han de preveure els moviments socials actuals per poder existir: un d'aquests aspectes és la xarxa d'interaccions informals entre una pluralitat d'individus, grups o organitzacions. Segons Pérez Altable (2016), entendre els moviments socials com a xarxes d'interacció informals reconeix implícitament la centralitat de la comunicació i la interacció. Per tant, avui dia no es pot entendre la complexitat d'aquestes noves onades de protestes juvenils sense analitzar el paper que hi té la comunicació.

Crec que no es pot parlar de tot això sense prendre en consideració la transformació digital que vivim. No tant des del punt de vista tecnològic, que també, sinó des del canvi de paradigmes en l'ús i la transmissió de la informació, les dades i el coneixement (Pep Montes).

La tecnologia no ha propiciat l'aparició d'aquests moviments, però si no existís els moviments socials segurament no haurien assolit la capacitat actual d'oposar-se al poder de l'Estat (Castells, 2014). Per tant, som da-

vant de moviments juvenils en xarxa que plantegen un nou mode d'organització, que implica la coordinació horitzontal entre grups autònoms, la participació de base, la presa de decisions consensuada i l'intercanvi lliure i obert d'informació (Juris, 2007: 133).

No va ser fins a l'anomenada primavera indignada que es van produir fluxos globals d'indignació connectada (Rovira, 2017). L'herència del 15-M, per consegüent, és una ciutadania conscienciada del potencial de la participació, la comunicació horitzontal i les xarxes lliures per configurar noves formes de fer política (Barranquero i Calvo, 2013).

En aquest apartat analitzem els diferents factors que influeixen en la definició d'aquestes noves onades de protesta juvenil, tenint en compte el context digital en què es desenvolupen. Per això, primer s'identifiquen les xarxes en línia i fora de línia (*online* i *offline*) que s'habiliten en l'organització de les mobilitzacions i organitzacions juvenils, després es parla de la influència de les xarxes socials en aquestes noves onades i a l'últim s'analitza el paper dels mitjans de comunicació en la projecció d'aquests moviments.

2.1. Moviments socials en xarxa

Els moviments socials que hem analitzat es poden considerar moviments socials en xarxa perquè estan constituïts per persones que dominen les tecnologies digitals i les utilitzen per connectar amb altres grups (Castells, 2012). Els moviments socials en xarxa mobilitzen els ciutadans, especialment els joves, a causa de problemàtiques generalment locals, però amb interconnexions globals. El conflicte l'expressen ocupant l'espai públic i físic, però també empren les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) com a eines d'informació i de participació. A l'últim, aquests moviments es desenvolupen d'una manera fluctuant i polifàsica (Fernández-Planells, 2016).

Aquestes característiques també es recullen en els moviments que hem estudiat. D'entrada, la xarxa permet involucrar i mobilitzar un nombre més elevat de joves, tal com aquests moviments han demostrat. El fet de ser un moviment social en xarxa facilita connectar amb els marcs discursius del moviment global no només a escala nacional, sinó també

a escala internacional. En el cas de Fridays for Future Barcelona és molt clar: s'inspira i es basa en el moviment originat per Greta Thunberg a Suècia, però s'expandeix per la xarxa i connecta amb joves de tot el món.

También debemos tener en cuenta la internacionalidad del movimiento a escala estatal con todos los Fridays de las ciudades y, en el ámbito catalán y después tomando este debate a escala internacional, tomamos un marco discursivo que debatimos con horizontalidad (Alberto Danese).

Aquests moviments diferencien dos espais en els quals es pot operar: d'una banda, el lloc on s'encarnen les pràctiques assembleàries que coordinen el moviment i alhora fomenten la participació horitzontal; d'altra banda, l'espai virtual, que permet sostenir el malestar de les persones joves de forma continuada i convertir-lo en acció en l'espai públic.

Per poder recollir totes les opinions i totes les demandes, es pot dir que tot comença amb l'organització de comitès al barri, poble o ciutat, i que són una mica aquests espais que s'habiliten perquè totes les dones, independentment de l'edat o l'ètnia, puguin participar en aquests espais i perquè, per a elles, el moviment feminista no només sigui anar a la manifestació, sinó realment poder participar de la presa de decisions a l'hora d'organitzar aquesta vaga general (Bel Oliver).

Gairebé després d'un mes d'acampada, el moviment del 15-M es va traslladar als barris i va donar continuïtat al moviment a partir de les assemblees; per tant, el mateix moviment va transmutar, va generar aquesta xarxa i es va moure del carrer als barris, incloent-hi la xarxa digital (Galdón, 2018).

És cert que anualment hi ha moltes assemblees feministes diferents, i n'hi haurà d'una línia ideològica o d'una altra, però quan arriba el 8-M aquestes assemblees feministes transmuten i es converteixen en comitès de barri, ciutat o poble (Bel Oliver).

Operar a través d'una xarxa i disposar d'aquests espais físics de trobada facilita la definició i concreció de les accions i dels objectius dels moviments. Així doncs, totes les accions que s'escapen de l'espontaneïtat

estan dissenyades dins d'una estratègia més àmplia, amb objectius a curt i a llarg termini.

Quan es planteja una mobilització o una acció més concreta, jo crec que sempre hi ha els objectius que tenim; normalment s'estableixen uns objectius de màxims, és a dir, tot el que tu demanes sense cap tipus de filtre i després els que tu aspiris aconseguir amb aquella acció més concreta. Jo crec que això també és útil, que els moviments socials en siguin conscients (Núria Marín).

D'altra banda, amb l'objectiu de desafiar la dominació, les persones necessiten connectar entre elles, compartir la indignació i formar part de la unió. En aquest sentit, la comunicació horitzontal basada en internet i les xarxes sense fil facilita l'existència i l'actuació d'aquests moviments, més enllà de l'espai físic (Castells, 2012).

Una vegada s'hagi decidit què volem i com ho volem comunicar, normalment s'organitzen espais de coordinació, és a dir, com fem que les feministes de Mallorca sàpiguen què volen fer les feministes de Manresa, ja que estableixes vies de comunicació. El fet de tenir internet hi ajuda molt, però també calen espais físics de comunicació per saber una mica què pensa cadascú (Bel Oliver).

Finalment, l'activitat d'aquests moviments en xarxa fluctua a través del temps, és a dir, té fases amb accions més visibles i té fases més latents. Això s'observa en els mateixos moviments analitzats. En el cas del moviment feminista, aquesta fluctuació pot ser negativa perquè se sol vincular tot el moviment a una data puntual, el 8-M, i s'invisibilitza el treball de tot l'any. Tot i això, internet facilita la visibilització del moviment social i ha possibilitat que aquests moviments juvenils i sense líders definits sobrevisquin, s'organitzin i s'expandeixin (Castells, 2012).

2.2. Les xarxes socials

Com hem vist, els moviments juvenils analitzats estan en moviment constant entre el carrer i les xarxes gràcies a les tecnologies de la informació i la comunicació. Tal com va passar el 15-M, el descontentament arriba a les xarxes, de les xarxes passa al carrer i torna a passar a les

xarxes (Fernández-Planells i Figueras, 2012; Fernández-Planells, Feixa i Figueras, 2013), de manera que es lliguen els dos espais i fa que no s'entenguin l'un sense l'altre. Així doncs, es difuminen les fronteres entre l'activisme en línia i fora de línia perquè les dues formes es complementen i es retroalimenten (Fernández-Planells, 2016).

Aquests moviments, que neixen d'un malestar que comparteixen molts joves, fan un salt a les xarxes a través d'un perfil públic, amb l'objectiu de fer visibles les demandes, agrupar les persones joves i donar a conèixer les accions que es duren a terme. Per exemple, l'acampada de la plaça de la Universitat en contra de la sentència i la repressió viscuda es donava a conèixer al compte de Twitter @AcampadaUni, i la primera piulada n'era el manifest. El compte d'Instagram de Fridays for Future Barcelona també es va obrir el 17 de febrer de 2019 per anunciar la primera vaga estudiantil pel clima del 22 de febrer.

IMATGE 1. Primera piulada del compte @AcampadaUni el 30 d'octubre de 2019.



10:15 a. m. · 30 oct. 2019 · Twitter for Android

2,1 mil Retweets 2,6 mil Me gusta

IMATGE 2. Primera publicació del perfil @fridaysforfuture.bcn a Instagram.



Les xarxes també faciliten l'organització de totes aquestes persones joves davant les accions que tindran lloc al carrer. L'impacte de nombrosos manifestants concentrats en un mateix espai físic, tal com han anat demostrant els moviments aquí analitzats, és finalment l'eina de pressió necessària per interpel·lar les institucions d'una manera més directa. Per això, les organitzacions juvenils són conscients que tenen la responsabilitat de traslladar al carrer tot el que es genera a la xarxa.

Ara vivim una mica en l'era de les xarxes socials, tot va a cop de *tweet*, a cop de foto que penjo i a cop de *like*, i llavors crec que els moviments socials han de treballar per traslladar tota la ràbia que una persona expressa en un *tweet*; procurar que es traslladi una mica al carrer (Núria Marín).

Tot i que les xarxes socials faciliten la socialització i l'accés a la informació, no són un espai neutre. Constitueixen un espai on es creen realitats molt concretes, aïllades, fragmentades i adaptables als perfils dels usuaris (en aquest cas, els joves). La realitat que trobem a les xarxes depèn d'un algoritme, que alhora pertany a un capital privat i, per això, és molt fàcil perdre's entre tanta informació patrocinada i atomitzada (Guardiola, 2018).

Creem una realitat abstracta a través de les xarxes socials perquè és cert que té potencial; tens informació molt ràpida, tens opinions molt diverses, però et distancia del que realment és la realitat i del que són els carrers (Bel Oliver).

En relació amb el fet de si aquestes xarxes poden allunyar de la realitat, s'ha de mencionar també el paper i la pressió de les notícies enganyoses (*fake news*). Es tracta de notícies creades intencionadament per confondre i enganyar els lectors; a més, es pot verificar que són falses (Allcott i Gentzkow, 2017). Els moviments socials s'exposen a aquesta força que contradiu tota la informació que puguin difondre; com a conseqüència d'això, la informació que està a l'abast dels usuaris és complexa i els dificulta poder desenvolupar una opinió crítica.

El 40% de los *tweets* contra el cambio climático eran realizados por *boots*; eran falsos, era en contra de la ciencia simplemente y entonces tenemos un riesgo: que intentamos hacer información, intentamos tomar el altavoz para la ciencia, pero con el mismo *hashtag*, con la misma ola, tenemos toda una fuerza en contra de nosotras que nos deja con un público, con una sociedad, con poca información o con información muy heterogénea y que no puede entender cuál es la realidad real (Alberto Danese).

Per tot això, els i les joves participants en el seminari apel·len al paper de les organitzacions, que han de ser les responsables de mantenir la continuïtat amb el discurs i no perdre's en els diferents relats que hi ha a les xarxes socials. Així doncs, els missatges de les seves organitzacions han de tenir una lògica de discurs i han d'estar emmarcats dins de l'estratègia del mateix moviment.

Tot això crec que dificulta que el jovent s'agafi més a les coses del carrer i al que és la realitat; llavors les organitzacions, a llarg termini, el que han de procurar és intentar vehicular (Núria Marín).

Les xarxes socials tenen aquest perill: tens molta informació i molta immediatesa, però l'has de saber controlar i l'has de saber canalitzar cap a un objectiu concret; per tant, les organitzacions tenim el paper de saber reconduir la informació, d'anar amb cura davant el tipus d'informació que donem a les xarxes socials (Bel Oliver).

Les xarxes socials, a diferència dels mitjans tradicionals, tenen la capacitat d'influir per la immediatesa i la interactivitat amb els usuaris (García-Galera i Del Hoyo, 2013). Per això, no sorprèn que una de les preocupacions d'aquests moviments respecte a les xarxes socials sigui el ritme que marquen. La immediatesa en què passen i es comuniquen els fets a les xarxes els obliga a posar una data de caducitat als missatges o demandes en línia.

Em preocupa molt la immediatesa, com vivim les coses, i l'únic que fan les xarxes socials és potenciar aquest fet. Un dia et despertes, ha passat una cosa i aquell dia només saps llegir sobre això, entres a Twitter i només hi ha aquell tema i t'entra la ràbia, però arriba l'endemà, passa una altra cosa i ja te n'has oblidat. Un dia ets superfeminista i l'endemà ets superecologista i pareix que has oblidat tot el que havies après ahir (Bel Oliver).

En relació amb aquesta rapidesa, els moviments socials corren el risc que les seves demandes, discursos i protestes es normalitzin a les xarxes socials, a causa del gran abast que tenen, i com a conseqüència perdin el factor espontani i la força de la gent.

Hablando de atención mediática del día después de la manifestación, no es muy difícil para nosotros porque la temperatura va subiendo, hay más fuegos quemando: Australia, California..., pero tenemos el riesgo de la normalización, es decir, esto es normal, va a pasar más (Alberto Danese).

D'altra banda, en el cas dels moviments socials juvenils, les xarxes també serveixen com a porta d'entrada a un jovent que no està polititzat i com a politització (García-Galera i Del Hoyo, 2013). Gràcies a l'estructura que faciliten les xarxes poden sumar-se al moviment, tal com van fer en el cas de les crides de les protestes postsentència, o fins i tot poden sumar-se a la participació i la presa de decisions, com en el cas del moviment feminista.

La mediatització a partir de les xarxes socials de la crida a grans manifestacions en esdeveniments puntuals facilita que s'hi incorporin un gran nombre de persones. Em sembla, d'altra banda, un fenomen no exclusiu de la joventut. En totes les mobilitzacions sobre el denominat procés podíem trobar persones d'altres edats que no estaven

mobilitzades “quotidianament”, però que eren interpellades directament per molts mitjans a ocupar l’espai públic (José Sánchez).

2.3. El paper dels mitjans de comunicació

Els mitjans de comunicació, entesos com a intermediaris entre la societat i la realitat, donen a les notícies un enfocament que acabarà establint el coneixement que la societat té sobre el món que l’envolta. Aquest plantejament de la informació, que rep el nom de teoria del *framing* o de l’enquadrament, va ser essencial per entendre que les notícies no són un reflex de la realitat, sinó la seva representació, a partir de la qual es defineix el problema, se n’identifiquen les causes, es fan judicis morals i es proposen solucions (Entman, 1993).

Aquesta teoria de la comunicació explica que el tractament de les notícies relacionades amb els moviments juvenils sempre parteix de la mateixa construcció social, reproduint el que està permès i el que no, i projecta, també, formes molt concretes de com han de ser aquestes demandes. Així doncs, les lluites i les demandes juvenils solen representar-se des d’un enfocament negatiu, infantil o clarament allunyat de l’ordre preestablert.

Al final, el que fan és adaptar o distorsionar allò que tu estàs demanant en els esquemes del que seria l’*statu quo* [...]. Si tu per al 8-M fas una manifestació amb batucada, això sí que sortirà en els mitjans de comunicació, perquè “mira que alegre i gens combatiu!, i hi ha musiqueta”, i clar, això agrada (Bel Oliver).

Se’ns va criminalitzar i se’ns va titllar de joves violents sense cap tipus d’objectiu a la vida (Núria Marín).

Siempre somos vistos como los niños que hacen sus cosas con su marcha (Alberto Danese).

Aquest plantejament, al costat de la consolidació de l’ús de les xarxes socials, permet entendre el fet que els joves siguin el col·lectiu més actiu en el consum de les TIC (Fernández-Planells, Masanet i Figueras, 2016) i que, a més, mostrin desafecció i desinterès cap als mitjans de comu-

nicació tradicionals (López Vidales, González Aldea i Medina de la Viña, 2011). Així doncs, tant la desconfiança amb els mitjans convencionals, en què no s'hi veuen representats (Figueras *et al.*, 2011), com la manca de credibilitat que els donen en les informacions que publiquen televisions, ràdios o diaris tradicionals (Fernández-Planells i Figueras, 2012) expliquen aquesta desafecció. Al mateix temps, aquesta desconfiança en els mitjans de comunicació també es relaciona amb la desconfiança en la classe política (Fernández-Planells i Figueras, 2012), ja que normalment són els dos agents assenyalats com a criminalitzadors i invisibilitzadors de les seves lluites.

Tot i això, els mitjans de comunicació tradicionals continuen sent una eina de visibilització dels moviments per introduir temes a l'agenda política i col·laborar en la conscienciació col·lectiva.

Aquestes mobilitzacions ajuden a introduir temes a l'agenda, sobretot si tenen visibilització en els mitjans de comunicació de referència i, per tant, poden influir tant per sensibilitzar la població (el cas de Fridays for Future o el moviment feminista, tot i que no és exclusivament juvenil, pot haver tingut un cert impacte, per exemple) com per introduir demandes cap als governs, que, en funció del perfil polític, poden assumir en l'elaboració de polítiques (Mariona Ferrer).

Aquestes mobilitzacions són importants per posar els temes en l'agenda mediàtica, de manera que es pugui exercir una pressió perquè passin a formar part de l'agenda política (Mitzzy Arciniega).

Clarament van jugar en contra tots els mitjans de comunicació, amb l'ajuda també de la gran majoria dels partits polítics, fins i tot de polítics que havien d'estar al costat del jovent que sortia al carrer davant aquest malestar, i, francament, jo crec que hi va haver una decepció bastant important (Núria Marín).

Per tot plegat, els moviments juvenils tenen poca rellevància en els mitjans de comunicació *mainstream* i, quan hi apareixen, sol ser des d'una imatge negativa. Altres vegades, quan la notícia parla de joves individualment, el tractament és positiu i se'ls presenta com un èxit social (Figueras *et al.*, 2011). Les darreres notícies referents a les protestes d'aquests grups socials confirmen aquesta percepció negativa en què

se'ls desacredita, se'ls tracta d'immadurs, se'n banalitzen les demandes i no es tenen en compte els processos de decisió.

Els mitjans de comunicació tampoc hi han ajudat; al contrari, s'han dedicat a sembrar el dubte, a sembrar el caos i a culpabilitzar les persones que estaven a la causa judicial sense respectar cap tipus de presumpció d'innocència ni absolutament res, i els mitjans de comunicació van ajudar a generar un relat de violència i de terrorisme (Núria Marín).

Per contra, els moviments no violents o amb unes demandes més acceptades socialment solen tenir una relació més bona amb els mitjans. A més, aposten per exercir pressió per millorar la seva representació als mitjans.

Hemos tenido bastante suerte con los medios de comunicación, los periodistas; personalmente se disculpaban por no poner más tiempo en la crisis climática del movimiento juvenil [...]. Los medios de comunicación se han adaptado, nosotros hemos presionado y la comunicación en general se está adaptando a los tiempos de crisis. El 15 de enero, con la declaración de emergencia climática, vimos un Ajuntament que tomaba con palabras diferentes la emergencia climática, y pensamos que es resultado de nuestra presión social en la ciudad de Barcelona (Alberto Danese).

En molts dels moviments aquí esmentats, el seguiment mediàtic ha estat una arma de doble tall. En un primer moment se'ls ha criminalitzat, i no és fins al cap d'un cert temps que hi ha una mínima voluntat per entendre què vol el jovent que hi ha al darrere. A través de les mobilitzacions postsentència hem vist que del primer foc mediàtic (acompanyat del foc literal de les barricades) es va passar, posteriorment, a un cert interès periodístic per intentar comprendre qui eren i què volien aquests joves. Tot i això, aquesta mirada que pretén comprendre també se sol fer des d'una òptica adulta.

Hi ha un interès i, de vegades, un intent per comprendre què hi ha més enllà, i, en efecte, cada cop que hi ha una mobilització, en alguns casos els periodistes ens criden i ens telefonen i intenten veure i comprendre-ho; el problema a vegades és que no hi ha portaveus juvenils que puguin prendre la paraula i intentar reflexionar sobre el més enllà, no tant sobre el foc, sinó darrere del que crema (Carles Feixa).

La manca de lideratge juvenil podria explicar aquesta aproximació adulta i centrista, però caldrà veure si realment el que passa és que la veu del jovent no interessa a uns mitjans de comunicació que ja no encaixen en els paràmetres de la nova societat.

3. PROTESTA JUVENIL I INSTITUCIONS PÚBLIQUES

En aquest bloc examinem la relació de la protesta juvenil amb les institucions públiques des de dos punts de vista. En primer lloc, abordarem la percepció que té la gent jove sobre les institucions i la política institucional, com també quines orientacions, valoracions i vivències intervenen en la mirada de la joventut sobre la política institucional. Entendre això pot donar moltes pistes sobre la naturalesa de la protesta juvenil. En segon lloc, analitzarem com el jovent activista es relaciona amb la tensió entre el rebuig o el distanciament de les institucions i la necessitat d'un impacte polític real en les causes que defensen.

3.1. Descontentament, desafecció institucional i protesta

Les generacions joves actuals han viscut la socialització política en un context de crisi; una crisi que, si bé té l'origen en una crisi econòmica i financera, va desembocar també en una crisi política i institucional. L'expressió d'aquesta crisi política es va fer evident en la reestructuració sense precedents que va patir el sistema de partits en tots els nivells, però probablement l'impacte més profund i amb més conseqüències de la crisi sobre aquesta generació es manifesta en la pèrdua de confiança i el descontentament envers les institucions. Es tracta d'un trencament que es va viure amb una virulència especial als països de l'Europa mediterrània (Muro i Vidal, 2017), més castigats per la crisi, i, per tant, també a Catalunya (Medina, 2013).

[És] un jovent desenganyat i decebut amb el context i el futur que els espera. Van créixer amb la crisi econòmica, i això va provocar que ja des dels instituts [...] fessin esforços per formar-se i preparar-se per a llocs de feina que no existien. Es tracta d'un jovent que ha estat

treballant per al no futur o futur incert. I, en certa mesura, ha sigut aquest mateix jovent qui s'ha animat a seguir i tindre esperança perquè el context no acompanyava (María José Masanet).

A Catalunya, com en altres països del sud d'Europa, la crisi econòmica iniciada el 2008 va afectar particularment el col·lectiu jove, amb taxes d'atur elevadíssimes que van fer reaparèixer, per exemple, el fenomen de l'emigració econòmica. Tenint en compte la relació entre crisi econòmica i crisi política i de confiança en el sistema i les institucions, l'impacte més gran de l'atur i el col·lapse de les oportunitats i perspectives laborals entre la joventut, els efectes sobre les seves actituds envers el sistema i les institucions poden ser també més profunds. En aquest sentit, diversos experts han posat de manifest la importància de la crisi per entendre la naturalesa de la relació entre les generacions joves actuals i les institucions:

El divorcio con la política institucional está en proceso, pero se lleva dando desde hace muchos años, con más fuerza desde la crisis internacional de 2008. Desde la aplicación de políticas neoliberales, tanto estatales como urbanas, se ha ido percibiendo con más fuerza cómo las instituciones políticas han virado sin reparo a ayudar a mejorar el beneficio de las grandes empresas (y, por el contrario, cada vez más se perciben leyes y normas contra la vida en la calle y en el trabajo). La reforma laboral o las normas de civismo son claros ejemplos. Sin duda, los jóvenes son los más afectados en estas cuestiones, mientras que los adultos suelen creer tener una perspectiva histórica mayor con una resolución al estilo “todo pasa” (Juan Manuel Solís).

Un altre factor de context que ha tingut lloc en paral·lel a la crisi econòmica i que cal tenir en compte en la relació de la protesta, les persones joves i les institucions polítiques és el procés sobiranista. En aquest cas, el seu efecte sobre la relació amb les institucions està condicionat per la posició favorable o desfavorable a la independència de Catalunya. D'una banda, el procés sobiranista ha produït un augment de l'interès per la política en la gent jove (Lorente i Soler-i-Martí, 2019); de l'altra, la resolució del conflicte per mitjà de la repressió i la sentència del Tribunal Suprem contra els líders independentistes han generat en una part molt significativa de la població molta frustració, indignació i rebuig cap a certes institucions.

D'una banda, es produiria una crisi de representació, perquè els interessos de la joventut pel que fa a les seves condicions de vida no es veuen reflectits en les polítiques desenvolupades ni el discurs polític. D'altra banda, la manca de capacitat de la política institucional a la situació econòmica (sobretot) pot estar creant la impressió que la democràcia formal no serveix. Per tant, sí, s'està produint un qüestionament profund de la democràcia liberal com a sistema (Marta Rovira).

Tant la crisi com el procés sobiranista reforcen la idea de la desconfiança i la desafecció cap a la política institucional, però també han estat moments molt importants de politització i mobilització.

És normal que el jovent tingui aquesta desafecció institucional, però no política. Simplement crec que hi ha vegades que la política que interessa als joves és diferent de la política que interessa als adults: ja no confiem en els partits polítics perquè han fet promeses que després no han complert, no confiem en el govern o en institucions públiques perquè, de promeses buides, ja n'estem una mica cansats (Bel Oliver).

Si bé aquest context ha transformat profundament la percepció de tota la ciutadania respecte a les institucions, les persones joves es troben en una etapa vital particularment sensible a les circumstàncies del context social i polític. Els anys d'adolescència i de joventut són un moment clau de la socialització política, la qual cosa s'ha anomenat "els anys impressionables" (Sears i Levy, 2003). En aquestes edats, els valors polítics s'estan formant, i les actituds, els hàbits i les pràctiques polítiques derivades del context poden cristal·litzar com a valors polítics que es mantindran estables al llarg de tota la vida de l'individu.

El sentiment d'allunyament de la joventut respecte de les institucions polítiques i el sistema en general no és un fenomen que hagi aparegut arran de la crisi o del procés sobiranista. Abans de les últimes onades globals de mobilització juvenil, es va instal·lar un discurs en els àmbits social, mediàtic i acadèmic que vinculava la pèrdua d'interès de la joventut per la política institucional amb una desafecció política general i una tendència gairebé espontània a l'anòmia i l'individualisme (Putnam, 2000). Amb tot, s'ha anat fent evident que aquestes lectures subestimaven la responsabilitat de les mateixes institucions en el distanciament de

les generacions joves. En aquest sentit, Pau Marí-Klose (2012) demostra que l'agenda política a Espanya en les últimes dècades ha menystingut les necessitats de la joventut. El sistema polític institucional, els programes polítics, els debats partidistes i les prioritats estan esbiaixades cap a la població adulta. L'estructura demogràfica i les dinàmiques electorals no ajuden a revertir aquesta tendència: en societats cada cop més envellides, els partits polítics tenen incentius per prioritzar propostes polítiques i inversions orientades als adults, que són, a més, els que més van a votar. És una mena de cercle viciós que en deixa la gent jove fora i allunyada. Això, a més, té implicacions en la despesa pública: els països mediterranis tenen una despesa social més adreçada a la gent gran que a les persones joves (Lynch, 2006).

La gent jove percep, per tant, que el sistema polític institucional, tant des del punt de vista dels *inputs* (canals de representació, partits, campanyes electorals...) com dels *outputs* (programes i polítiques públiques), està orientat a les prioritats i necessitats d'altres grups d'edat. No es pot entendre la relació que estableixen les persones joves amb les institucions sense tenir en compte aquest "adultcentrisme" del sistema social i polític. El llibre-manifest *Rebels amb causa* (Martín *et al.*, 2014), publicat fa anys sota el guiatge de quatre joves activistes, analitza de quina manera les persones joves se senten expulsades d'espais de centralitat social en un món adult que els exigeix sacrificis i responsabilitat, però que els escolta amb sordina. Aquesta és una característica transversal en l'experiència de la gent jove que està present en diversos nivells i estructures institucionals, i també en la universitat:

[...] xerraria com a moviment estudiantil i com a jo, des del Sindicat d'Estudiants dels Països Catalans, sí que participem en les institucions universitàries; tot i això, és un gran problema, perquè les estudiants estem infrarepresentades i en principi som la majoria de membres de la universitat. Per tant, hi ha una desigualtat, i nosaltres entenem que hem de participar en les institucions sí o sí, perquè no pot ser que a més d'estar infrarepresentades no hi siguem (Bel Oliver).

Al moll de l'os d'aquest descontentament i desafecció hi ha una dinàmica persistent del projecte de les democràcies liberals contemporànies. A mitjans dels anys vuitanta, el polític italià Norberto Bobbio (1986) va

identificar algunes “promeses incomplertes de la democràcia”. Es referia a aspectes clau que el projecte modern de la democràcia no havia estat capaç d’assolir i que entraven en contradicció amb els seus principis fonamentals. El problema central d’aquestes promeses incomplertes està relacionat amb el fet que els sistemes polítics democràtics no havien estat capaços de fer passar els interessos agregats de la ciutadania per davant dels interessos de determinats grups de poder. Aquesta oposició entre l’interès comú i els interessos particulars de lobbys econòmics i financers, a més de la incapacitat dels sistemes democràtics de fer prevaler els primers, s’ha anat tornant cada cop més evident des de llavors. Es produeix, doncs, la “*depolitization*” (Burnham, 2001), un procés pel qual les institucions, les estructures polítiques democràtiques i el control ciutadà deixen de funcionar en alguns àmbits de decisió. En aquesta lògica es pretén buidar la naturalesa política de grans decisions socials i econòmiques desvinculant-les del debat polític o partidista quotidià, que queda relegat a aspectes més perifèrics. Aquests espais de decisió buits de la competència política i del control democràtic són intervinguts per agents econòmics i financers o, fins i tot, per l’àmbit judicial.

Hay un vaciamiento de la democracia y de sus formas tradicionales de institucionalización con el neoliberalismo. El Estado y sus diferentes instrumentos están deslegitimados en la misma medida que el propio capitalismo, ya que se han mostrado como elementos útiles a él, no a los intereses de la mayoría (José Mansilla).

La crisi econòmica del 2008 i el procés sobiranista han posat un focus sobre aquests processos i han fet que una gran part de la ciutadania sigui conscient, per exemple, de com els governs han tingut les mans lligades per les entitats financeres en definir les estratègies de sortida de la crisi econòmica, o de com el poder judicial, no subjecte a la competència electoral ni al control ciutadà directe, ha estat l’actor principal en la gestió del conflicte polític entre Catalunya i l’Estat.

Les generacions joves han crescut en un context en què s’han fet més visibles que mai les limitacions del sistema institucional per fer front als reptes socials, polítics i mediambientals més rellevants. La percepció és que la política institucional no reacciona, i, si ho fa, ho porta a terme amb moltes limitacions, sense la capacitat de donar, per exemple, les respostes necessàries a l’emergència climàtica.

[...] [los jóvenes] nos quedamos fuera del sistema porque el sistema está solo empezando a nombrar el riesgo [climático], a nombrar los problemas de forma correcta, y está muy lejos de enfrentar los riesgos que tenemos frente a nosotras (Alberto Danese).

Aquestes limitacions exògenes a les estructures polítiques democràtiques s'integren com un factor propi del joc polític. Fins i tot en els discursos del jovent activista hi ha un cert to de comprensió envers la classe política per les limitacions en la presa de decisions.

Jo no diria tant que el jovent no confia en la institució, sinó que precisament tothom sap que la institució té moltíssimes limitacions i que, quan una proposta arriba o quan exigeixes alguna demanda, hi ha un joc polític, un joc parlamentari. La gent que no estem en aquests espais ho desconexem, però tothom sap que existeix; llavors això genera una sensació de "poc hi ha a fer o poc s'aconseguirà" (Núria Marín).

Per entendre la protesta juvenil, per tant, no n'hi ha prou amb la imatge d'una joventut que reacciona davant les situacions de precarietat i vulnerabilitat, enfadada amb les institucions i que acusa els seus polítics. El component de descontentament i d'indignació existeix i és molt rellevant per entendre determinades reaccions i l'èxit d'algunes mobilitzacions. Però, paral·lelament, hi ha una lectura més complexa de la realitat del sistema polític. Les persones joves mobilitzades són conscients de les limitacions de les institucions polítiques nacionals o estatals, com també de la complexitat del sistema i de les restriccions que té la ciutadania en la seva funció de control democràtic mitjançant els mecanismes de representació institucional. Per això, la desafecció institucional no s'ha d'entendre només com un efecte de cansament respecte a unes institucions i uns representants que deceben, sinó també com a conseqüència d'una lectura realista de les possibilitats que ofereix el sistema per canviar les coses.

En un context de grans dificultats per construir un projecte de vida i amb unes institucions democràtiques lligades de mans que, a més, no prioritzen les necessitats de la joventut, l'orientació de la implicació política es dirigeix cap a altres formes de mobilització.

Aquesta desafecció és, en general, a tota la societat, però crec que hi és especialment en els joves. Jo tinc 21 anys, em queden molts anys

de vida, però el problema és que no tenim cap tipus de garantia institucional per tenir una vida que valgui la pena ser viscuda. [...] La desconfiança en les institucions ve perquè saps que et queda molt temps i ja no et conformes amb una petita reforma, tu ho vols tot (Bel Oliver).

Igualment, és important fer notar que aquesta posició de desafecció i descontentament institucional no comporta necessàriament una pèrdua de legitimitat de la democràcia com a sistema polític. Es tracta de dimensions de les orientacions cap al sistema que poden tenir evolucions independents (Montero, Gunther i Torcal, 1998). De fet, les darreres onades de protesta juvenil comparteixen, precisament, la demanda de més democràcia. La crítica i la indignació envers les institucions conté aquesta denúncia de les promeses incomplertes de la democràcia que el moviment del 15-M va posar sobre la taula i que ha acompanyat les demandes dels moviments socials des d'aleshores.

No crec que el resultat d'aquest distanciament, tant si són l'apatia i l'allunyament de les dinàmiques polítiques com si és l'opció per formes disruptives d'acció o protesta, impliqui un qüestionament de la democràcia com a tal. De fet, quan hi ha discurs construït, es parla d'aprofundir la democràcia, d'assolir-la efectivament. És com si estiguessin dient que això que ens han venut com a democràcia en realitat no ho és [...]. Aquest qüestionament pot ser molt interessant si s'articula cap a noves formes organitzatives basades en la pluralitat i la comunitat, però té fronteres molt primes amb posicions autoritàries que legitimen l'ús de la força pel simple fet de disposar-ne. Caminem damunt d'un fil molt prim. Podem caure a un costat o a un altre (Pep Montes).

3.2. L'impacte dels moviments socials en les polítiques i les institucions

Els moviments socials i, en general, totes les formes de participació política tenen vocació d'impacte sobre la societat. La protesta, d'una manera més o menys explícita, comporta la voluntat de generar un canvi, una transformació. En una de les definicions clàssiques de participació política, Verba i Nie (1972: 2) defensen que es tracta d'accions adreçades, d'una manera més o menys directa, a influir la selecció dels gover-

nants o les decisions que prenen. La literatura sobre moviments socials ha anat obrint aquesta definició exclusivament orientada als governants a mesura que s'ha anat fent evident que les institucions de representació i els estats cada cop ocupen espais menys centrals en la distribució del poder. Avui, poca gent discuteix que la participació política pot ser comprar o deixar de comprar un producte, penjar una publicació amb contingut polític a internet o portar una samarreta amb un missatge reivindicatiu.

Des del camp de la psicologia social, cada cop hi ha més evidència que la motivació per a l'acció col·lectiva pot ser determinada tant per la intenció directa de generar un canvi polític com per la voluntat d'influir en l'opinió pública (Saab *et al.*, 2015). És a dir, una acció de protesta no sempre pretén assolir directament un objectiu polític, sinó que pot estar orientada a sensibilitzar l'opinió pública o a guanyar adeptes per la causa que defensa.

Aquests moviments, com el moviment juvenil pel clima, poden tenir alguns petits impactes a nivell de polítiques públiques que queden lluny del que representen les seves demandes. Tot i així, els moviments representen una força cultural que impacta la societat en general, fins i tot a aquells votants que no participen en el moviment. És important que la gent jove no es desvinculi totalment de la política convencional, perquè és on es prenen les decisions. Tot i que és un fenomen difícil de mesurar, malgrat que els moviments juvenils probablement no afecten directament la formulació de polítiques, és probable que ho facin indirectament a través del seu poder cultural i la seva influència en l'opinió pública (Ludovic Terren).¹

En definitiva, els moviments que hi ha darrere les protestes i les mobilitzacions persegueixen objectius polítics. En la majoria dels casos, per l'assoliment d'aquests objectius polítics necessiten la intervenció de les institucions públiques, però en aquest context de desconfiança i desafecció de la joventut respecte a les institucions, quina relació hi ha entre els moviments juvenils i les institucions polítiques?

¹ La traducció és dels autors.

El cas del moviment independentista és particularment interessant en aquest sentit perquè la relació entre la protesta al carrer i les institucions ha estat fonamental per entendre l'evolució de tot el procés des del 2010 fins al 2017. Els diferents governs de la Generalitat i els partits independentistes van anar donant resposta a les demandes que es van expressar en les mobilitzacions ciutadanes massives. Unes mobilitzacions que tenien el lideratge de dues grans organitzacions civils (ANC i Òmnium Cultural), la qual cosa facilitava la unitat en l'estratègia i la coordinació institucional. Durant tot aquest temps, el moviment independentista en general i les mobilitzacions en particular van tenir un caràcter marcadament intergeneracional. Això contrasta amb les mobilitzacions contra la sentència sobre els líders independentistes del 2019, que van ser fonamentalment juvenils. És un període en què les institucions, les grans entitats i els partits independentistes, molt afectats per l'aplicació de l'article 155, la repressió i la persecució judicial, han perdut tota la coordinació, l'estratègia i el lideratge que havien caracteritzat els anys previs al referèndum del 2017. Per tant, la sentència del procés arriba en el moment més distanciat entre les institucions i la gent vinculada al moviment independentista. En aquest context, les persones joves agafen protagonisme.

Per sort o per desgràcia, [en el moviment independentista] la institució i el carrer sempre han anat molt lligats. Des del gener del 2017 semblava que era una cosa que estava estrictament vinculada: carrer i institució anaven junts per fer possible el referèndum de l'1 d'octubre. Això en aquell moment va ser positiu, però jo crec que ara la institució no té l'objectiu del referèndum o un objectiu que el carrer també pugui compartir o en el qual pugui participar (Núria Marín).

El protagonisme juvenil de les protestes postsentència posa de manifest que la joventut, tot i que no va liderar el moviment durant molts anys, ha sentit una gran implicació envers el procés sobiranista. Mentre les institucions responien a les demandes de les mobilitzacions, la joventut hi participava de la mateixa manera que altres grups d'edat. En canvi, en el moment del col·lapse institucional i de l'aparició de la repressió com a resposta de l'Estat, sorgeix la reacció més disruptiva. És un moment en què el moviment passa de la "lògica del nombre" a la "lògica del dany o del testimoni" (Diani i Della Porta, 2011) i en què la joventut té un paper protagonista. Així, els repertoris d'acció col·lectiva més disruptiva apareixen quan un determinat moviment percep que el sistema

i les institucions no atenen les seves demandes. Sovint, això es produeix quan altres formes d'acció col·lectiva han quedat esgotades. Així ho expressaven les paraules de Martin Luther King, "*A riot is the language of the unheard*"², que posaven èmfasi en la idea de frustració que activa els repertoris més disruptius de la protesta.

En el cas del moviment climàtic i del feminista, amb una agenda d'objectius més transversals i a més nivells, hi ha més complexitat en la manera d'interpretar-ne l'impacte i la seva capacitat d'influència en les institucions. D'una banda, l'objectiu final de frenar el canvi climàtic o el de posar fi al patriarcat queden lluny de l'abast de les accions del dia a dia. D'altra banda, la interacció amb les institucions és fonamental per aconseguir petites victòries que acostin aquests objectius. En el si dels moviments hi ha una negociació constant de l'equilibri entre la col·laboració i la confrontació amb la institució.

Hi ha certes reivindicacions que no les vehiculem a través de les institucions perquè o no ens interessa o és que no ho aconseguirem. Però és cert que potser hi ha altres tipus de reivindicacions que entenem que hem de fer a través de les institucions i, concretament, de la institució universitària. Per exemple, el cas dels protocols contra agressions masclistes a la universitat, que és una cosa que estava aprovada per llei des de feia bastants anys [...]. Si estem a les institucions es pot fer aquesta pressió d'exigir aquest protocol, però sí que ens hem trobat en què tal vegada t'escolten, però no compten amb tu per dur-ho a terme (Bel Oliver).

Participar com a moviments socials dels espais que ofereixen les institucions pot contribuir a aconseguir canvis importants en determinats contextos. Tot i això, la lluita de confrontació també ofereix petites victòries.

Nos hemos quedado fuera como una fuerza de presión desde la calle, desde los jóvenes [...]. Las instituciones empiezan a reconocer esta fuerza ecologista. A escala institucional, por ejemplo, hoy en el aeropuerto de Heathrow, en Londres, ha sido cortada la ampliación del aeropuerto. Esto es por la presión del movimiento ecologista. Este es el tipo de luchas y es el tipo de relación que queremos tener

² "La revolta és la veu dels ignorats".

con las instituciones. Queremos, por ejemplo, parar la ampliación del aeropuerto de Barcelona y la del puerto (Alberto Danese).

De fet, aquestes victòries o aquests petits canvis per mitjà de la col·laboració o la confrontació amb les institucions no es viuen només com un resultat del moviment, sinó que desenvolupen un paper fonamental en la dinàmica mateixa del moviment. El jovent activista és molt conscient del paper clau de reconèixer i gaudir d'aquests assoliments quan l'objectiu últim és encara tan llunyà.

Si una institució o un govern fa possible una demanda, jo crec que el moviment social que l'ha exigit tant de temps ha de fer-se seva la victòria. No deixar que la institució digui: "Ah!, mira el que fem, que bons que som", que segurament ho farà. Aconseguir el punt de la victòria, perquè, al final, anar sempre a la contra jo crec que resta. Els moviments socials necessiten aconseguir victòries, i d'aquesta manera també s'engresca la gent a participar-hi; ets sentis útil (Núria Marín).

No es sostenible estar siempre en contra de todo, en el sentido de que hay pequeñas victorias a escala institucional que se tienen que tomar y decirse que se ha conseguido algo. Si no, la frustración sube y el movimiento no puede seguir, simplemente porque ve el objetivo final lejos e inalcanzable [...]. Por ejemplo, la declaración de emergencia climática fue, aunque insuficiente para nuestros objetivos, un motivo para decir "hemos conseguido algo" (Alberto Danese).

Finalment, els moviments socials tenen una manera encara més directa per impactar en les institucions: apostar per la institucionalització del moviment o la incorporació d'activistes en candidatures electorals. La gran volatilitat electoral i la reestructuració del sistema de partits com a conseqüència de la crisi econòmica van obrir una finestra d'oportunitats per a l'aparició de noves ofertes electorals molt vinculades als moviments socials (Ibarra *et al.*, 2018; Lobera, 2015). No es tracta d'un fenomen nou a Europa, on han sorgit alguns moviments socials que han anat fent el salt a l'arena electoral i a les institucions des dels anys setanta. Però el desembarcament d'activistes a la política institucional i la rellevància, en termes electorals, d'aquestes propostes va ser del tot excepcional i comportava, també, un rejuveniment de la classe política.

Allò guai és que el jovent i la gent que s'ha polititzat acabi arribant a la institució; al final és el que volem, perquè d'aquesta manera podran plasmar-ho millor, ja que ho han viscut (Núria Marín).

De tota manera, en l'acadèmia i en els mateixos moviments hi ha molta consciència del risc de la institucionalització. En aquests contextos apareix aquell dilema del polític (o del militant) que Max Weber (1946 [1919]) expressà en la contradicció de l'ètica de la convicció, molt pròpia dels moviments socials, i la de la responsabilitat, que opera amb més força quan s'exerceix un càrrec públic.

Crec que quan s'hi arriba [a les institucions] és important que no s'oblidi d'on es ve, i que s'assumeixi la responsabilitat política que es té. Pots anar-hi amb totes les bones intencions del món i pots tenir tota la il·lusió del món de fer allò que sempre havies reivindicat als carrers, però les institucions, per si mateixes, tenen limitacions, no pots fer tot el que tu vols; per tant, jo crec que és important assumir la responsabilitat política i assumir les limitacions que es tenen i, sobretot, ser molt responsable amb l'ús que fas del càrrec polític que s'assumeix (Bel Oliver).

Tinc la sensació que, amb l'entrada dels dirigents de Podemos (entre d'altres) a la política institucional i les seves actuacions, encara s'acaba tenint una òptica més negativa de les mateixes institucions, que es veuen com alguna cosa que t'atrapa i et fa perdre els ideals. Entres allà per canviar el món i et converteixes en un gestor al servei de la institució i no de les persones (María José Masanet).

Aquí torna a sorgir la idea que les institucions operen en un terreny limitat. El camp de joc està delimitat per interessos que s'escapen del seu control i, per tant, dels mecanismes de control ciutadà que preveu el sistema. El camp es va estrenyent més a mesura que els sistemes polítics contemporanis avancen en la lògica de la despolitització. El marge de maniobra dins aquest terreny estret també està condicionat per les lògiques internes de les organitzacions de representació política i les dinàmiques partidistes. És lògic, doncs, que els moviments juvenils busquin espais no institucionalitzats per expressar i reivindicar sense restriccions les demandes i la seva visió del món. El repte que han d'entomar les institucions democràtiques és com integrar aquestes demandes. Cada

cop és més evident que reduir l'expressió de la voluntat popular als mecanismes de representació institucional és insuficient, tant des d'un punt de vista de representació efectiva d'aquesta voluntat com de la mateixa legitimitat de les institucions i del sistema.

4. CONCLUSIONS

La idea de les onades o dels cicles de mobilització s'utilitza sovint per fer entendre la naturalesa temporal, dinàmica i oscil·lant de l'acció col·lectiva. Aquestes oscil·lacions estan molt condicionades pel context i pel sistema d'oportunitats polítiques, que ofereix espais més o menys proclius a la mobilització. La intensificació de l'esfera tecnològica, la immediatesa en les relacions personals o la rapidesa del canvi social semblen abocar les societats contemporànies a una acceleració constant (Rosa, 2016), que la gent jove viu amb una intensitat especial (Leccardi, 2006). Els últims anys, particularment després de l'esclat de la crisi econòmica, a Catalunya hem viscut aquesta acceleració amb una intensitat sense precedents, de manera que les estructures d'oportunitat per a la mobilització política s'han anat encavallant: la crisi de l'habitatge, la crisi econòmica, la indignació, les retallades, el procés independentista, el #MeeToo i les vagues feministes, la crisi europea dels refugiats, el Brexit i el descrèdit de la Unió Europea, la intensificació de l'emergència climàtica, la sentència dels líders independentistes, el #BlackLivesMatter... Aquest bombardeig de crisis socials i polítiques són també un bombardeig d'oportunitats de protesta i de finestres per a la mobilització. Sembla, per tant, que vivim un temps en què les onades, les anades i vingudes, de la mobilització s'han accelerat i encavallat, i han creat un clima d'oferta constant de causes i protestes.

En aquest cicle accelerat i gairebé ininterromput de conflicte social i de protesta, les persones joves hi han tingut un paper clau. La seva participació en alguns moviments i mobilitzacions ha estat l'objecte d'aquest informe i del procés de reflexió i diàleg en què es basa. La finalitat d'aquest procés era analitzar el context i les dinàmiques de la protesta juvenil a partir de les reflexions de les persones joves activistes, i procu-

rar no caure en l'òptica exclusivament acadèmica i adulta des de la qual sovint s'analitza — i es jutja — la participació política juvenil.

Malgrat la confusió i la complexitat del context social i polític, les onades de protesta recents i el paper que hi ha tingut la joventut permeten aclarir alguns debats de llarga durada sobre la participació política de la joventut. En concret, creiem que se'n poden destacar dos: d'una banda, el cicle ininterromput de mobilitzacions fa possible desterrar la idea que els profunds canvis socials i els processos d'atomització i individualització condueixen inevitablement a generacions més individualistes, desafectes i menys compromeses (Putnam, 2000). El discurs de la desafecció política dels joves, entès com un desinterès general envers la política i, fins i tot, la comunitat, havia estat hegemònic anys enrere. Les mobilitzacions dels indignats van començar a qüestionar aquest punt de vista i creiem que el cicle que l'ha seguit ha de servir per invalidar aquesta tesi. És cert que els grans canvis socials han desdibuixat alguns elements clau de les identitats col·lectives, però també és veritat que s'han generat altres tipus de vincles, probablement més flexibles i dinàmics, però que actuen i s'activen amb determinats contextos i causes. De tota manera, que no es pugui parlar d'una generació desafecta no significa que no hi hagi desafecció política entre les persones joves. Com s'ha posat de manifest en el seminari i en aquest informe, la joventut és heterogènia i la desafecció no es distribueix igual entre tots els perfils de joves. Els recursos cognitius, socials, relacionals i econòmics expliquen per què davant una mateixa situació hi ha joves que s'activen políticament i d'altres que hi perden l'interès. D'altra banda, el segon aspecte que les onades de mobilitzacions recents ajuden a aclarir està relacionat amb algunes de les tendències que la literatura ha identificat en les formes d'implicació política de les persones joves. En el procés de reflexió i debat amb activistes i acadèmics s'han posat sobre la taula algunes d'aquestes tendències, de les quals en destaquem quatre a continuació.

En primer lloc, les generacions joves tendeixen a preferir espais i formes de mobilització que els permetin tenir una relació directa amb la causa per la qual es mobilitzen. Això fa que les estructures i els agents de participació més estables, permanents i institucionalitzats perdin rellevància davant les formes de compromís més espontànies, esporàdiques i informals. Les persones joves activistes són conscients del menor atractiu d'aquests espais més estables (organitzacions, sindicats estudiantils,

entitats...), tot i que continuen sent una part molt important en els moments de protesta més esporàdica. Malgrat l'espontaneïtat sempre hi ha una certa articulació de la reivindicació en el cas de certs col·lectius. Això també modifica les "formes de militància", que deixen de ser més estables (en un sentit tradicional de partits, sindicats, etc.) i esdevenen molt més movibles entre grups, lluites i col·lectius puntuals. En resum, alguns joves s'adhereixen a lluites diverses en moments determinants, sense que això impliqui una militància continuada en el temps. Tot i això, com veiem en el debat, els col·lectius de base pretenen mantenir aquesta implicació, polititzar els moments de "revolta" i intentar donar un sentit al descontentament.

En segon lloc, cal entendre que aquesta tendència i totes les que tenen relació amb els vincles interpersonals i socials de les noves generacions es produeixen en una interacció cada cop més natural dels espais en línia i fora de línia. L'espontaneïtat i l'horitzontalitat d'aquests moviments i les mobilitzacions corresponents no es podrien entendre sense les xarxes socials, que estan completament integrades en la forma de difusió del missatge, de sensibilització i d'organització de la mobilització. De tota manera, les persones joves activistes són molt conscients que les xarxes socials no ho són tot quan es tracta de mobilitzar-se. Hi ha una lectura crítica de la informació que es pot obtenir a la xarxa i, tot i que entenen que pot representar una primera porta de politització del jovent i una eina potent per difondre els seus missatges, no es pot desvincular de la mobilització al carrer. Sense la protesta de carrer, el que s'expressa en 280 caràcters perd qualsevol força i capacitat de transformació.

En tercer lloc, una altra de les tendències en la protesta juvenil fa referència a la relació que s'estableix amb les institucions. És innegable que aquest cicle de protestes ha anat acompanyat d'un procés de distanciament de la ciutadania —especialment, la gent jove— respecte de les seves institucions. Com s'ha vist, una part del distanciament es deu a la constatació que les institucions democràtiques tenen limitacions a l'hora d'exercir les funcions que en teoria els són pròpies. Les generacions joves, en general, i les persones activistes, en particular, són conscients que el poder s'ha difós, que els estats perden centralitat i que les decisions amb un gran impacte sobre la vida de la ciutadania s'escapen del control democràtic. Aquesta constatació, en una generació particularment formada i informada, tendeix a una mobilització cap a formes

menys integrades al sistema i més orientades a les causes; afavoreix recórrer a la protesta més que no pas a la integració a les estructures de participació que preveu el sistema. Malgrat aquest allunyament i aquest punt de vista crític sobre el paper de les institucions democràtiques, s'ha fet palès que les persones joves activistes són conscients que una part del tauler de joc de les seves reivindicacions se segueixen situant en les institucions. Per tant, l'agenda de transformació social dels moviments exigeix mantenir una relació amb les institucions que es troba en un difícil equilibri entre la crítica, el control, la fiscalització i la col·laboració. La relació dels moviments juvenils amb el sistema no respon a imatges simplificades de passotisme o d'intransigència irreflexiva, sinó que en els i les joves activistes trobem una consciència dels equilibris, les mancances i les potencialitats del sistema. Com a moviments socials són conscients del paper que tenen per denunciar i reivindicar la utopia, però també per negociar la reforma que transforma petites quotidianitats.

En quart lloc, sobretot arran de les protestes per la sentència del procés sobiranista, hi ha hagut un debat sobre la legitimitat i l'efectivitat de les formes més disruptives o violentes de protesta. De la mateixa manera que no es pot comprendre la protesta sense tenir en compte el diàleg entre la ciutadania i les institucions, tampoc es poden entendre les seves diferents formes. La violència és una resposta a la frustració, una frustració que acumula diferents arguments. D'entrada, s'ha anat cultivant a través d'aspectes estructurals com la situació de precarietat i vulnerabilitat, en totes les seves dimensions, i de dificultat per "imaginar" un futur millor que viuen bona part de les generacions joves. També hi ha la percepció que les institucions i el sistema són incapaços de donar cap resposta a les demandes, més enllà de la repressió. I, finalment, la frustració que genera la repressió (judicial, policial o mediàtica) en si. Aquesta combinació de factors va facilitar que l'octubre del 2019 una guspira fes esclatar la frustració, però, a part del fet puntual, aquell episodi va obrir un debat crític sobre la violència en la protesta més enllà dels col·lectius més acostumats a aquests repertoris d'acció col·lectiva.

La pandèmia de la COVID-19 i l'escenari de múltiple crisi sanitària, econòmica i social fan pensar que algunes d'aquestes tendències es poden accentuar els propers temps. Les crisis econòmiques van acompanyades de crisis de confiança i d'insatisfacció en el sistema. Sabem que la desafecció i el descontentament poden tenir efectes contraposats en

funció dels recursos (educatius, relacionals i socials) previs i dels agents de mobilització. En general, el descontentament pot ser una actitud de mobilització per als perfils socials amb més recursos, però condueix a la desmobilització d'aquells que tenen menys recursos. Això dibuixa un escenari en què les desigualtats poden incrementar-se. De tota manera, un altre element clau són els agents de mobilització que aconseguiran situar el seu discurs en el marc del descontentament. I aquí els moviments socials són un agent fonamental per vehicular la crítica a les seves institucions, cap a formes col·lectives de defensa de la democràcia sense caure en solucions autoritàries.

BIBLIOGRAFIA

ALLCOTT, H.; GENTZKOW, M. (2017). "Social media and fake news in the 2016 election". A: *Journal of Economic Perspectives*, vol. 31, núm. 2, p. 211–236. Disponible en línia a: <<https://doi.org/10.1257/jep.31.2.211>>.

BALLESTÉ, E. (2018). *El poder en los movimientos. Jóvenes activistas en el post-15M: estudio de caso sobre la Marea Blanca, la PAH y los Colectivos Anticapitalistas en Lleida*. Tesis doctoral disponible a Tesis Doctorals en Xarxa (TDX), Universitat de Lleida.

BARRANQUERO, A.; CALVO, B. (2013). "Claves para comprender el 15-M: Comunicación, redes sociales y democracia deliberativa". A: *Diálogos de la comunicación*, núm. 86, p. 1-18.

BOBBIO, N. (1986). *El futuro de la democracia*. Mèxic: Fondo de Cultura Económica.

BOURDIEU, P. (1990). "La juventud no es más que una palabra". A: BOURDIEU, P. (ed.). *Sociología y Cultura*. Mèxic: Grijalbo.

BURNHAM, P. (2001). "New Labour and the Politics of Depoliticisation". A: *The British Journal of Politics and International Relations*, vol. 3, núm. 2, p. 127–149. Disponible en línia a: <<https://doi.org/10.1111/1467-856x.00054>>.

CALLE, Á.; CANDÓN, J. (2013). "Sindicalismo y 15M". A: CRUELLES, M.; IBARRA, P. (ed.). *La democracia del futuro*. Barcelona: Icaria.

CASTELLS, M. (2012). *Redes de indignación y esperanza: los movimientos sociales en la era de internet*. Madrid: Alianza Editorial.

— (2013). “El impacto de internet en la sociedad: una perspectiva global”. A: *C@mbio: 19 ensayos clave sobre cómo internet está cambiando nuestras vidas*. Madrid: BBVA.

COLLINS, P. H. (2017). “On violence, intersectionality and transversal politics”. A: *Ethnic and Racial Studies*, vol. 40, núm. 9, p. 1460–1473. Disponible en línea a: <<https://doi.org/10.1080/01419870.2017.1317827>>.

DE MOOR, J. [et al.] (2020). *Protest for a future II: Composition, mobilization and motives of the participants in Fridays For Future climate protests on 20-27 September, 2019, in 19 cities around the world*. Disponible en línea a: <<https://gup.ub.gu.se/publication/290509>>.

DELGADO, M. (2016). *Ciudadanismo: la reforma ética y estética del capitalismo*. Madrid: Catarata.

DELLA PORTA, D.; DIANI, M. (2011). *Los movimientos sociales*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.

DIANI, M. (2015). “Revisando el concepto de movimiento social”. A: *Encrucijadas. Revista Crítica de Ciencias Sociales*, núm. 9, p. 1-16.

DUARTE QUAPPER, C. (2000). “¿Juventud o Juventudes?: Acerca de cómo mirar y remirar a las juventudes de nuestro continente”. A: *Última Década*, núm. 8, p. 59–77. Disponible en línea a: <<https://doi.org/10.4067/S0718-22362000000200004>>.

EDMUNDS, J.; TURNER, B. S. (2005). “Global generations: Social change in the twentieth century”. A: *British Journal of Sociology*, vol. 56, núm. 4, p. 559–577.

ENTMAN, R. (1993). “Framing: toward clarification of a fractured paradigm”. A: *Journal of Communication*, núm. 43, p. 51-58.

FEIXA, C. (2008). *De jóvenes, bandas y tribus*. Barcelona: Ariel.

— (2014). *De la generació@ a la #generació: la juventud en la era digital*. Barcelona: Ned Edicions.

FERNÁNDEZ-PLANELLAS, A. (2016). *Keeping up with the news: youth culture, social activism & digital communication*. Tesis Doctoral Universitat Pompeu Fabra a TDX (Tesis Doctorals en Xarxa).

FERNÁNDEZ-PLANELLAS, A.; FIGUERAS, M. (2012). *Plaza en red. Características del seguimiento informativo de la/n@acampadaBCN por parte de los/las jóvenes participantes en Plaza Cataluña*. Informe disponible en línea a: <<http://hdl.handle.net/10230/16284>>.

FERNÁNDEZ-PLANELLAS, A.; FEIXA, C.; FIGUERAS-MAZ, M. (2013). “15-M en España: Diferencias y similitudes en las prácticas comunicativas con los movimientos previos”. A: *Última Década*, vol. 21, núm. 39, p. 115–138. Disponible en línea a: <<https://doi.org/10.4067/>>.

FERNÁNDEZ-PLANELLAS, A.; FIGUERAS-MAZ, M.; PAMPOLS, C. F. (2014). “Communication among young people in the #spanishrevolution: Uses of online-offline tools to obtain information about the #acampadabcn”. A: *New Media & Society* (juny de 2011). Disponible en línea a: <<https://doi.org/10.1177/1461444814530097>>.

FERNÁNDEZ-PLANELLAS, A.; MASANET, M.-J.; FIGUERAS-MAZ, M. (2016). “TIC i joves. Reflexions i reptes per al treball educatiu”. Disponible en línea a: <www.gencat.cat/joventut/observatori>.

FIGUERAS, M. [et al.] (2011). “La ciudad indignada”. A: TRILLA, J. (coord.). *Jóvenes y espacio público. Del estigma a la indignación*. Barcelona: Edicions Bellaterra.

FOUCAULT, M. (2003). *Hay que defender la sociedad: curso del Collège de France (1975-1976)*. Madrid: Akal.

GALDÓN, C. (2018). “Cosmovisiones feministas en clave generacional. Del movimiento 15M a la Huelga Feminista del 8M”. A: *Encrucijadas. Revista Crítica de Ciencias Sociales*, núm. 16.

GARCÍA-GALERA, M. C.; HOYO, M. del (2013). “Redes sociales, un medio para la movilización juvenil”. A: *ZER - Revista de Estudios de Comunicación*, vol. 18, núm. 34, p. 111-125.

GRAEBER, D. (2009). *Direct Action. An Ethnography*. Oakland: AK Press.

GUARDIOLA, I. (2018). *L'ull i la navalla: un assaig sobre el món com a interfície*. Barcelona: Arcàdia.

IBARRA, P. [et al.] (2018). *Nuevos movimientos sociales: de la calle a los ayuntamientos*. Barcelona: Ariel.

JURIS, J. (2007). “A new way of doing politics? Global justice movements and the cultural logic of networking”. A: *Recherches Sociologiques et Anthropologiques*, vol. 38, núm. 1, p. 127-142.

JURIS, J.; FEIXA, C.; PEREIRA, I. (2012). “La globalización alternativa y los ‘novísimos’ movimientos sociales”. A: *Revista del Centro de Investigación Universidad La Salle*, núm. 10, p. 23-39.

LECCARDI, C. (2006). “Redefining the future: youthful biographical constructions in the 21st century”. A: *New Directions for Child and Adolescent Development*, núm. 113, p. 37-48.

LOBERA, J. (2015). “De movimientos a partidos. La cristalización electoral de la protesta”. A: *Revista Española de Sociología*, núm. 24, p. 98-105.

LÓPEZ VIDALES, N.; GONZÁLEZ ALDEA, P.; MEDINA DE LA VIÑA, E. (2011). “Jóvenes y televisión en 2010: Un cambio de hábitos”. A: *ZER - Revista de Estudios de Comunicación*, vol. 16, núm. 30, p. 97-113. Disponible en línea a: <<https://doi.org/10.1387/zer.21073>>.

LORENTE, J.; SOLER-I-MARTI, R. (2019). “Actituds polítiques de la joventut. Implicacions, crítiques i posicionaments”. A: SOLER-I-MARTI, R. (ed.). *Joventut, implicació i context polític a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

LOREY, I. (2016). *Estado de inseguridad. Gobernar la precariedad*. Madrid: Traficantes de Sueños. Disponible en línea a: <<https://doi.org/10.1017/CBO9781107415324.004>>.

MANNHEIM, K. (1993). “El problema de las generaciones”. A: *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, vol. 62, p. 193-242. Disponible en línea a: <<https://doi.org/10.1177/0276146708325386>>.

MARÍ-KLOSE, P. (2012). “Prioridades poco prioritarias. Jóvenes en la agenda gubernamental en España (1982-1996)”. A: *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 140, p. 69-88. Disponible en línea a: <<https://doi.org/10.5477/cis/reis.140.69>>.

MARTÍN, A. [et al.] (2014). *Rebels amb causa. Manifest juvenil contra el poder adult*. Barcelona: Tigre de Paper.

MARTÍN CRIADO, E. (1998). *Producir la juventud*. Madrid: Istmo.

MEDINA, L. (2013). “Les institucions en el punt de mira. Les valoracions de les institucions i dels actors polítics i socials entre la població catalana (1991-2012)”. A: *Quaderns de l'ICPS*, núm. 3. Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials.

MICÓ, J. L.; CASERO-RIPOLLÉS, A. (2013). “Political activism online: organization and media relations in the case of 15M in Spain”. A: *Information, Communication & Society*, vol. 17, núm. 7, p. 858–871. Disponible en línea a: <<https://doi.org/10.1080/1369118X.2013.830634>>.

MONTERO, J. R. [et al.] (1998). “Actitudes hacia la democracia en España: legitimidad, descontento y desafección”. A: *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 83, p. 9-49. Disponible en línea a: <<https://doi.org/10.2307/40184120>>.

MURO, D.; VIDAL, G. (2017). “Political mistrust in southern Europe since the Great Recession”. A: *Mediterranean Politics*, vol. 22, núm. 2, p. 197-217. Disponible en línea a: <<https://doi.org/10.1080/13629395.2016.1168962>>.

PÉREZ-ALTABLE, L. (2016). "Social movements and network analysis: the case of Tunisia digital activism before and during the Arab Spring (2010-2011)". Tesi doctoral disponible en línea a: <<http://hdl.handle.net/10803/401386>>.

PICKARD, S. (2019). *Politics, Protest and Young People*. Nova York: Springer.

PLEYERS, G. (2013). *Alter-Globalization: Becoming Actors in a Global Age*. Nova Jersey: John Wiley & Sons.

— (2018). "A modo de conclusión. Más allá de los 'nuevos movimientos sociales': movimientos de las plazas y alteractivismo desde 2011". A: SÁNCHEZ, J.; BALLESTÉ, E.; FEIXA, C. (ed.). *¿Qué fue de la primavera indignada? Movimientos sociales, política y juventud en tres continentes*. Lleida: Milenio.

PUTNAM, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. Nova York: Simon & Schuster Publishing.

ROSA, H. (2016). *Social Acceleration. A New Theory of Modernity*. Nova York: Columbia University Press.

ROUSSEAU, J. J. (1998 [1762]). *Emilio, o De la educación*. Madrid: Alianza Editorial.

ROVIRA, G. (2016). *Activismo en red y multitudes conectadas. Comunicación y acción en la era de internet*. Barcelona: Icaria.

SAAB, R. [et al.] (2015). "Acting in solidarity: Testing an extended dual pathway model of collective action by bystander group members". A: *British Journal of Social Psychology*, vol. 54, núm. 3, p. 539-560. Disponible en línea a: <<https://doi.org/10.1111/bjso.12095>>.

SÁNCHEZ, J.; BALLESTÉ, E.; FEIXA, C. *¿Qué fue de la primavera indignada? Movimientos sociales, política y juventud en tres continentes*. Lleida: Milenio.

SANTOS, B. S.; MENDES J. M. (ed.) (2017). *Demodiversidad. Imaginar nuevas posibilidades democráticas*. Ciutat de Mèxic: Akal.

SEARS, D. O.; LEVY, S. (2003). "Childhood and Adult Political Development". A: HUDDY, L.; SEARS, D. O.; LEVY, S. (ed.). *Oxford Handbook of Political Psychology*. Oxford: Oxford University Press.

SOLER-I-MARTÍ, R. (2013). *Democràcia, participació i joventut. Una anàlisi de l'Enquesta de participació i política 2011*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

— (2019). *Joventut, implicació i context polític a Catalunya. Una anàlisi de l'Enquesta de participació i política 2017*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

STRECKER, T.; BALLESTÉ, E.; FEIXA, C. (2018). "El Juvenicidio Moral en España: Antecedentes del concepto, causas y efectos". A: CABA-SÉS, M. A. (ed.). *Jóvenes, trabajo y futuro: perspectivas sobre la garantía juvenil en España y Europa*, p. 430-460. València: Tirant lo Blanch.

TARROW, S. (2012). *El poder en movimiento: los movimientos sociales, la acción colectiva y la política*. Madrid: Alianza Editorial.

TILLY, C.; WOOD, L. (2010). *Los movimientos sociales, 1768-2008: desde sus orígenes a Facebook*. Barcelona: Crítica.

VERBA, S., & NIE, N. H. (1972). *Participation in America: Political Democracy and Social Equality*. Nova York: Harper & Row.

WEBER, M. (1946 [1919]). "Politics as a vocation". A: WEBER, M.; GERTH, H.; WRIGHT MILLS, C. (ed.). *From Max Weber: Essays in Sociology*. Nova York: Oxford University Press.

ANNEX

Persones que han respost el qüestionari postseminari

Mitty Arciniega, doctora en Comunicació per la Universitat Pompeu Fabra. Treballa sobre la representació de la dona i la joventut en els mitjans de comunicació i participa en projectes sobre educació mediàtica.

Sílvia Claveria, investigadora Juan de la Cierva a la Universitat Carlos III de Madrid. Doctora en Ciències Polítiques per la Universitat Pompeu Fabra, especialista en la desigualtat de gènere en la política.

Mariona Ferrer-Fons, doctora en Ciències Socials i Polítiques per l'Institut Universitari Europeu, especialista en els camps de la participació no electoral, el consum polític, els mecanismes participatius i els estudis de gènere i joventut.

Zyab Ibáñez, doctor en Ciències Polítiques i Socials per l'Institut Europeu de Florència, especialista en polítiques d'ocupació i de migració.

José Mansilla, doctor en Antropologia Social per la Universitat de Barcelona i investigador de les interrelacions entre classes i moviments socials i els processos de reforma urbana.

Maria José Masanet, doctora en Comunicació Social per la Universitat Pompeu Fabra i experta en educació, sexualitat i representació mediàtica de l'adolescència i la joventut.

Margot Mecca, doctora en Geografia Social per la Universitat Autònoma de Barcelona i especialista en joventut, gènere, espai urbà, vida nocturna, geografia urbana i antropologia visual.

Pep Montes, llicenciat en Ciències de la Comunicació per la Universitat Autònoma de Catalunya, fundador de l'Associació Catalana de Professionals de les Polítiques de Joventut i membre de la junta directiva de l'Associació de Professionals de la Gestió Cultural de Catalunya, expert en joventut i gestió cultural.

Marta Rovira, doctora en Sociologia per la Universitat Autònoma de Barcelona i directora de la Fundació Congrès de Cultura Catalana. Ha treballat en temes vinculats a la llengua, la immigració, la cultura, la participació, l'educació o la memòria.

José Sánchez, doctor en Antropologia Social i Cultural i expert en estudis juvenils, moviments socials i enfocaments postcolonials tant al nord d'Àfrica com a Europa.

Juan Manuel Solís, doctor en Geografia per la Universitat de Lleida i especialista en moviments socials, dinàmiques polítiques de l'espai públic, estigma territorial, espai públic i marginació i relació globalització-exclusió social.

Ludovic Terren, candidat a doctor en Societat de la Informació i el Coneixement per la Universitat Oberta de Catalunya, especialitzat en tecnologies de la informació i política, eleccions, opinió pública i comportament electoral.

Miquel Úbeda, investigador predoctoral en Estudis de Joventut al Departament de Geografia i Sociologia de la Universitat de Lleida. Treballa sobre els processos de subjectivització contemporània, els dispositius de poder, les pràctiques de resistència, les interseccionalitats de classe i de gènere, i les desigualtats socials.

Tània Verge, doctora en Ciències Polítiques. És directora de la Unitat d'Igualtat de la UPF i és especialista en gènere i actors i institucions polítiques.

ALTRES TÍTOLS PUBLICATS EN AQUESTA COL·LECCIÓ

1. **JOVES ENTRE DOS SEGLES.** Francesc-Marc Àlvaro. 1998
2. **NOUS OBJECTIUS PER A L'EDUCACIÓ-INFORME DELORS.** Enric Masllorens. 1998
3. **ENQUESTA A LA JOVENTUT DE CATALUNYA.** Gabise, SA. 1999
4. **JOVES I PARTICIPACIÓ A CATALUNYA.** Fundació Ferrer i Guàrdia. 1999
5. **20 ANYS DE PARTICIPACIÓ DEMOCRÀTICA. 20È ANIVERSARI DEL CONSELL NACIONAL DE LA JOVENTUT DE CATALUNYA.** CNJC. 1999
6. **ESTUDI DE COMPORTAMENT DELS JOVES ESTUDIANTS DE BARCELONA.**
Centre Jove d'Anticoncepció i Sexualitat. 1999
7. **LA VIOLÈNCIA COM A RECURS I COM A DISCURS.** Manuel Delgado. 1999
8. **ELS JOVES CATALANS EN EL 2011. ELS CANVIS QUE VÉENEN.** Centre d'Estudis Demogràfics. 2000
9. **ELS JOVES CATALANS I L'HABITATGE.** Carme Trilla i Institut DEP. 2000
10. **L'ENTORN QUOTIDIÀ DELS ADOLESCENTS AMB MALALTIES CRÒNIQUES.**
Joan Carles Surís, Russell Viner i Robert W. Blum. 2000
11. **TREBALL, VALORS I CANVI. LES RUPTURES EN LA PRECARIETAT.** Daniel Ortiz i Iván Miró. 2001
12. **GENERACIÓ @. LA JOVENTUT AL SEGLE XXI.** Carles Feixa. 2001
13. **JUGAR TREBALLANT, TREBALLAR JUGANT: LES IDENTITATS JUVENILS I EL DEBAT SOBRE OCUPACIÓ I OCIOSITAT.** Robert G. Hollands. 2001
14. **ELS CONTEXTOS CANVIANTS DE LA JOVENTUT AL SEGLE XXI.** Andy Furlong i Fred Cartmel. 2001
15. **MIGRACIONS INTERNACIONALS I POBLACIÓ JOVE DE NACIONALITAT ESTRANGERA A CATALUNYA.** Centre d'Estudis Demogràfics. 2001

16. **DE LES OPORTUNITATS DESIGUALS A LA MANCA IGUALITÀRIA D'OPORTUNITATS.** Les dimensions de gènere del canvi social i la joventut a Europa. Lynne Chisholm. 2001
17. **ELS TÈCNICS EN LA POLÍTICA DE JOVENTUT DE L'ADMINISTRACIÓ PÚBLICA CATALANA.** Pere Soler(coord.), Albert Bayot, Anna Planas i Josep Vila. 2002
18. **JOVENTUT, OKUPACIÓ I POLÍTiques PÚBLIQUES A CATALUNYA.** Ricard Gomà (coord.). 2003
19. **ENQUESTA ALS JOVES DE CATALUNYA 2002 –AVANÇAMENT DE RESULTATS–.** Joaquim Casal, Maribel García, Rafael Merino i Miguel Quesada. 2003
20. **LA IMMIGRACIÓ I EL TREBALL INTERCULTURAL A LES ENTITATS D'EDUCACIÓ EN EL LLEURE DE CATALUNYA.** Diego Herrera, Bernat Albaigés i Mercè Garet. 2003
21. **CULTURA JUVENIL I GÈNERE.** Roger Martínez. 2003
22. **EL TERRITORI I LA MOBILITAT MIGRATÒRIA DELS JOVES A CATALUNYA.** Juan Antonio Mòdenes i Joaquim Recaño. 2003
23. **ELS JOVES CATALANS I L'HABITATGE, 1999-2003.** Institut DEP. Carme Trilla. 2003
24. **CRISI DEL TREBALL I EMERGÈNCIA DE NOVES FORMES DE SUBJECTIVITAT LABORAL EN ELS JOVES.** Bernat Albaigés (dir.). 2004
25. **EMANCIPACIÓ DOMICILIÀRIA, LABORAL I FAMILIAR DELS JOVES A CATALUNYA.** Pau Miret. 2004
26. **ELS NOUS RURALS DEL PALLARS SOBIRÀ.** Eva Lluvich i Mònica Ortega. 2004
27. **LA SOBREQUALIFICACIÓ ENTRE ELS JOVES CATALANS.** Pau Serracant. 2005
28. **JOVES ADULTS I POLÍTiques DE JOVENTUT A EUROPA.** Premi Joventut 2003. Juan Manuel Patón. 2005
29. **ELS COMPORTEMENTS ALIMENTARIS DELS I LES JOVES EN EL PROCÉS D'EMANCIPACIÓ.** Elena Espeitx (dir.). 2006
30. **ADOLESCÈNCIA FEMENINA I RISC SOCIAL.** Premi Joventut 2005. Anna Berga. 2007
31. **LA INFLUÈNCIA DE L'EDAT EN EL COMPORTEMENT ELECTORAL A CATALUNYA.** Raül Tormos. 2007
32. **IDENTITAT, INTEGRACIÓ I ESCOLA. ELS JOVES D'ORIGEN MARROQUÍ A LA PERIFÈRIA DE BARCELONA.** Premi Joventut 2006. Jordi Pàmies. 2008

33. **PARTICIPACIÓ, POLÍTICA I JOVES.** Una aproximació a les pràctiques polítiques, la participació social i l'afecció política de la joventut catalana. Isaac González, Jordi Collet i Josep Sanmartín. 2008
34. **FER-SE ADULT. SOCIOLOGIA COMPARADA DE LA JOVENTUT A EUROPA.** Cécile Van de Velde. 2008
35. **LES TRANSICIONS DE LA VIDA ADULTA EN EL CONTEXT DE LA GLOBALITZACIÓ.** Carles Simó. 2008
36. **UNA NOVA ESCENA DEL DRAMA ENTRE VELL I JOVE / NEW PERFORMANCE OF THE OLD VS. YOUNG DRAMA.** Zygmunt Bauman. 2008
37. **ENQUESTA A LA JOVENTUT DE CATALUNYA 2007.** Pau Miret, Antoni Salvadó, Pau Serracant i Roger Soler. 2008
38. **CATALAN YOUTH SURVEY -2007 EDITION-**. Pau Miret, Antoni Salvadó, Pau Serracant i Roger Soler. 2009
39. **ESTRATÈGIES, TRAJECTÒRIES I APORTACIONS DE JOVES TRANS, LESBIANES I GAIS.** Gerard Coll-Planas, Gemma Bustamante i Miquel Missé. 2009
40. **STRATEGIES, TRAJECTORIES AND CONTRIBUTIONS OF YOUNG TRANSEXUALS, LESBIANS AND GAYS.** Gerard Coll-Planas, Gemma Bustamante i Miquel Missé. 2010
41. **JOVES D'ORIGEN IMMIGRANT A CATALUNYA. NECESSITATS I DEMANDES.** Una aproximació sociològica. Amado Alarcón i Rosa Alcalde. 2010
42. **THE NEEDS AND DEMANDS OF YOUNG PEOPLE OF IMMIGRANT ORIGINS IN CATALUNYA.** A sociological approximation. Amado Alarcón i Rosa Alcalde. 2010
43. **LLENGUA I JOVES.** Usos i percepcions lingüístics de la joventut catalana. Joan Pujolar, Isaac González, Anna Font i Roger Martínez. 2010
44. **CONDICIONS DE VIDA I HÀBITS SOCIALS DE LA JOVENTUT DE CATALUNYA.** Cristina Sánchez. 2010
45. **MITJANS DE COMUNICACIÓ I JOVES.** Anàlisi de la situació, mecanismes d'intervenció i decàleg per a un tractament informatiu adequat de les persones joves. Mònica Figueras i Marcel Mauri. 2010
46. **CULTURA I JOVES II.** Hàbits culturals i polítiques públiques. Xavier Fina, Martí Comas, Marta Domènech, Sònia Marzo i Carles Spà. 2010
47. **SALUT I JOVES.** Dels contextos i les pràctiques de risc a les polítiques de promoció de la salut. Josep Espluga (coord.). 2010

48. **GENERACIÓ “NI-NI”, ESTIGMATITZACIÓ I EXCLUSIÓ SOCIAL.** Gènesi i evolució d'un concepte problemàtic i proposta d'un nou indicador. Pau Serracant i Melendres. 2012
49. **LA PROMOCIÓ DE LA PARTICIPACIÓ JUVENIL DE L'ACCIÓ COMUNITÀRIA.** Aportacions d'un estudi de cas. Premi Joventut 2010. Marta Ballester i Frago. 2013
50. **MOVIMENTS SOCIALS I JOVES ACTIVISTES.** Una aproximació qualitativa de la participació de la joventut en organitzacions polítiques no convencionals. Jordi Mir Garcia (coord.). 2013
51. **DEMOCRÀCIA, PARTICIPACIÓ I JOVENTUT.** Una anàlisi de l'Enquesta de participació i política 2011. Roger Soler i Martí. 2013
52. **ENQUESTA A LA JOVENTUT DE CATALUNYA 2012.** Una mirada global a les persones joves en temps de crisi. Pau Serracant i Melendres i Saleta Fabra i Anton. 2013
53. **LA NOVA PAGESIA: RELLEU GENERACIONAL EN EL MARC D'UN NOU PARADIGMA AGROSOCIAL.** Neus Monllor i Rico. 2015
54. **TIC I JOVES.** Reflexions i reptes per al treball educatiu. Ariadna Fernández-Planells, Maria-José Masanet i Mònica Figueraz-Maz. 2016
55. **LA PARTICIPACIÓ CULTURAL DE LA JOVENTUT CATALANA 2001-2015.** Antonio Ariño Villarroya i Ramón Llopis Goig. 2016
56. **MARXAR PER TORNAR.** L'adquisició de competències professionals en l'emigració internacional de les persones joves. Neus Alberich i González, Clara Rubio i Ros i Pau Serracant i Melendres. 2016
57. **ESTRATÈGIES DELS MUNICIPIS EN MATÈRIA DE JOVENTUT A CATALUNYA.** Una anàlisi de l'Enquesta a municipis i comarques. Saleta Fabra i Anton. 2018
58. **ENQUESTA A LA JOVENTUT DE CATALUNYA 2017.** Una mirada global sobre la joventut de Catalunya. Pau Serracant Melendres i Mireia Sala Torrent. 2018
59. **APRENENTATGE DEMOCRÀTIC I CIUTADANIA.** La participació de quatre joves d'origen immigrant: una perspectiva narrativa. Premi Joventut 2018. Alba Parareda-Pallarès. 2019
60. **JOVENTUT, IMPLICACIÓ I CONTEXT POLÍTIC A CATALUNYA.** Una anàlisi de l'Enquesta de participació i política 2017. Roger Soler-i-Martí (coord.). 2019
61. **APRENENTATGES I REPTES DELS PROCESSOS PARTICIPATIUS AMB JOVES EN L'ÀMBIT LOCAL.** Carola Castellà Josa i Mariona Ferrer-Fons. 2019

- 62. L'ATRACCIÓ DEL CAMP.** La percepció i l'atractiu de l'entorn rural en la joventut catalana resident en àrees urbanes. Joan Checa Rius, Laura Soler Rodríguez i Oriol Nel·lo Colom. 2019

COL·LECCIÓ **APORTACIONS**

Una aproximació sintètica a la situació
i les necessitats de la joventut a Catalunya

Darrerament les protestes juvenils al carrer han crescut en nombre i intensitat. Les noves generacions abandonen els canals tradicionals de participació i passen a l'acció directa, a partir d'objectius concrets, combinant l'ús de les xarxes socials amb el de l'espai públic. La nova onada del moviment feminista, la lluita contra el canvi climàtic o les protestes contra les sentències del procés són exemples d'aquesta tendència. Des de l'acadèmia, generacions més grans analitzen i etiqueten aquests moviments. Aquesta publicació reflecteix el resultat d'un debat entre activistes juvenils i el món acadèmic, amb la pretensió de cedir el protagonisme a les noves generacions en l'explicació d'allò que fan i del per què ho fan.



Generalitat de Catalunya
**Departament de Treball,
Afers Socials i Famílies**